

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Διακυβέρνηση, Ανάπτυξη και Ασφάλεια στη Μεσόγειο»

«Οι Σχέσεις Ελλάδος, Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων (ΗΑΕ) και
Σαουδικής Αραβίας. Διακυβεύματα και Προοπτικές.»

Διπλωματική Εργασία της

Σταυρούλας Τζιώκα

(ΑΜ: 4332020038)

Επιβλέπων καθηγητής:

Σειμένης Ιωάννης

Μέλη επιτροπής:

1. Κεφαλά Βιβή
2. Σακκάς Ιωάννης

Ρόδος, Ιούνιος 2022

“ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ ”

Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιώ πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες που δύναμαι να αντιμετωπίσω σε περίπτωση που η εργασία μου αποδειχθεί ότι αποτελεί προϊόν λογοκλοπής, σύμφωνα με τον Κανονισμό του Ιδρύματος.

Ευχαριστίες

Ολοκληρώνοντας τη συγγραφή της εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον Επιβλέπον Καθηγητή μου κ. Ιωάννη Σειμένη Κοσμήτορα της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αιγαίου και κυρίως την κα Βιβή Κεφαλή Διδάκτορα των Διεθνών Σχέσεων του Université de Droit de l'économie et de Sciences Sociales de Paris (Panthéon-Assas) και Καθηγήτρια Διεθνών Σχέσεων στην ευρύτερη Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική, στο Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου για την επιστημονική της καθοδήγηση, την επίβλεψη, την ανατροφοδότηση, την εμπιστοσύνη, και τη συμβολή της στην εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας. Θερμότερες ευχαριστίες και στον Καθηγητή Σύγχρονης Ιστορίας της Μεσογείου κ. Ιωάννη Σακκά μέλος της τριμελούς εξεταστικής επιτροπής

Επίσης οφείλω να εκφράσω τις ευχαριστίες και την ευγνωμοσύνη μου σε όλο το διδακτικό, επιστημονικό και διοικητικό προσωπικό του ΠΜΣ «Διακυβέρνηση, Ανάπτυξη και Ασφάλεια στη Μεσόγειο» για τις κατευθύνσεις, την καθοδήγηση, τις απαραίτητες συμβουλές και διευκρινήσεις που μου πρόσφεραν καθ' όλη τη διάρκεια της φοίτησης και μέχρι την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας. Η οργάνωση των σπουδών ήταν υποδειγματική, η παροχή ακαδημαϊκής και διοικητικής βοήθειας άρτια. Οφείλω να ομολογήσω ότι στο ΠΜΣ βρήκα ένα υψηλού επιπέδου ακαδημαϊκό περιβάλλον, με καινοτόμες μεθοδολογίες εκπαίδευσης σύγχρονης και ασύγχρονης εκπαίδευσης. και πράγματι ωφελήθηκα σε γνώσεις και νέες προοπτικές πάνω σε θέματα Διακυβέρνησης, Ανάπτυξης και Ασφάλειας στη Μεσόγειο.

Τέλος, ευχαριστώ την οικογένειά μου, για τη στήριξη και την ενθάρρυνση κατά τη διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας.

Περίληψη

Η ανάπτυξη των σχέσεων της Ελλάδας με τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (ΗΑΕ) και τη Σαουδική Αραβία αποτελεί συνέχεια των προσπαθειών της Αθήνας να αναδιαμορφώσει και να διευρύνει την εξωτερική της πολιτική. Η προσπάθεια αυτή άρχισε το 2010 με την ανακάλυψη τεράστιων ενεργειακών υποθαλάσσιων κοιτασμάτων στην Ανατολική Μεσόγειο, την ρήξη που προκάλεσε η Τουρκία στις σχέσεις της με το Ισραήλ, καθώς και την αυξανόμενη τουρκική επιθετικότητα εναντίον της Ελλάδας και της Κύπρου. Παράλληλα, οι περιφερειακές ανατροπές που προκάλεσαν οι αραβικές εξεγέρσεις του 2011, καθώς και η αλλαγή του κέντρου βάρους του στρατηγικού ενδιαφέροντος των ΗΠΑ από τον Κόλπο και την ευρύτερη Μέση Ανατολή στην αντιμετώπιση της αύξησης ισχύος της Ρωσίας και της Κίνας, σε συνδυασμό με τον πολλαπλασιασμό των περιφερειακών απειλών ασφάλειας, απετέλεσαν βασικούς παράγοντες περαιτέρω κινητοποίησης της ελληνικής διπλωματίας.

Ακριβώς σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και η διεύρυνση των σχέσεων Αθηνών, Αμπού Ντάμπι και Ριάντ, η οποία διευκολύνεται από το γεγονός ότι ούτε η Σαουδική Αραβία ούτε τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα έχουν αντιπαλότητες ή σημεία τριβής με την Ελλάδα. Αντιθέτως, έχουν κοινά συμφέροντα στη αντιμετώπιση απειλών, όπως αυτή που αντιπροσωπεύει η αυξανόμενη επιθετικότητα της Τουρκίας για παράδειγμα, όπως επίσης έχουν κάθε συμφέρον να συμβάλλουν στην περιφερειακή σταθερότητα και ασφάλεια. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι διμερείς συμφωνίες της Ελλάδας με τα ΗΑΕ και την Σαουδική Αραβία, μπορούν να θεωρηθούν αμοιβαίως επωφελείς αλλά και εφελτήριο για την ανάπτυξη των διμερών σχέσεων και σε άλλα πεδία πέραν της άμυνας και ασφάλειας.

Abstract

The development of Greece's relations with the United Arab Emirates (UAE) and Saudi Arabia is a continuation of Athens' efforts to reshape and expand its foreign policy. This effort began in 2010 with the discovery of huge undersea energy deposits in the Eastern Mediterranean, the rupture caused by Turkey in its relations with Israel, as well as the increasing Turkish aggression against Greece and Cyprus. At the same time, the regional upheavals caused by the Arab uprisings of 2011, as well as the shift in the center of gravity of US strategic interest from the Gulf and the wider Middle East to confronting the rise power of Russia and China, combined with the proliferation of regional threats of security, were key factors in further mobilizing Greek diplomacy.

It is precisely in this context that the expansion of relations among Athens, Abu Dhabi and Riyadh is included, which is facilitated by the fact that neither Saudi Arabia nor the United Arab Emirates have rivalries or points of friction with Greece. Rather, they have common interests in dealing with threats, such as that represented by Turkey's increasing aggression for example, as well as having every interest in contributing to regional stability and security. Within this context, Greece's bilateral agreements with the UAE and Saudi Arabia can be considered mutually beneficial as well as a springboard for the development of bilateral relations in other fields beyond defense and security.

Πίνακας Περιεχομένων

Ευχαριστίες	3
Περίληψη	4
Abstract	5
Εισαγωγή	7
Κεφάλαιο 1	10
Ζητήματα ασφαλείας και η εξωτερική πολιτική της Ελλάδος, των ΗΑΕ και της Σαουδικής Αραβίας	10
1.1. Η κατάσταση στο υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής	10
1.2 Το ζήτημα της ενίσχυσης της ισλαμικής τρομοκρατίας μετά την αμερικανική αποχώρηση από το Αφγανιστάν και το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας	16
1.3 Η Ελλάδα	18
1.4 Τα ΗΑΕ	23
1.5 Η Σαουδική Αραβία	24
Κεφάλαιο 2	28
Η σημασία και τα διακυβεύματα της συνεργασίας Ελλάδος, ΗΑΕ και Σαουδικής Αραβίας	28
2.1 Τα διακυβεύματα για την ελληνική εξωτερική πολιτική	28
2.2 Τα διακυβεύματα για την εξωτερική πολιτική των ΗΑΕ	32
2.3 Τα διακυβεύματα για την εξωτερική πολιτική της Σαουδικής Αραβίας	37
Κεφάλαιο 3	41
Οι προοπτικές της συνεργασίας Ελλάδος, ΗΑΕ και Σαουδικής Αραβίας	41
3.1 Οι προοπτικές για την Ελλάδα	41
3.2 Οι προοπτικές για τα ΗΑΕ	43
3.3 Οι προοπτικές για την Σαουδική Αραβία	46
Συμπεράσματα	52
Βιβλιογραφία	58

Εισαγωγή

Ο ρόλος που διαδραματίζουν οι χώρες του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου (GCC) στην Ανατολική Μεσόγειο γίνεται όλο και περισσότερο σπουδαίος, λόγω των περιφερειακών και διεθνών ανατροπών που έχουν επέλθει. Αυτό απαιτεί αξιολόγηση της εξέλιξης των σχέσεων, μεταξύ των χωρών της περιοχής καθώς και της εμπλοκής τους στη σύγκρουση της Λιβύης. Η αυξημένη συμμετοχή χωρών του Κόλπου στην λιβυκή κρίση μπορεί να υποδαυλίσει τις υπάρχουσες περιφερειακές αντιπαλότητες και να προκαλέσει ακόμα μεγαλύτερες γεωπολιτικές εντάσεις, δεδομένου ότι η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί σημείο τομής της γεωπολιτικής και γεωοικονομίας. Σημαντικό ρόλο στην γεωπολιτική και γεωοικονομία της περιοχής παίζουν τα ευρήματα φυσικού αερίου σε αυτήν. Ενώ αρχικά υπήρχε η ελπίδα ότι τα ευρήματα αυτά θα μπορούσαν να φέρνουν ευημερία, η πραγματικότητα είναι ότι ο ανταγωνισμός για την ενέργεια, οι ιδεολογικές αντιπαλότητες και οι αυξανόμενες περιφερειακές φιλοδοξίες δημιουργούν ένα εύφλεκτο μείγμα.

Επιπρόσθετα οι πολλαπλές κρίσεις που πυροδότησε η Τουρκία σε όλη την ευρύτερη περιοχή, η ανάμειξη της σε αραβικές χώρες, αλλά και η υποστήριξη των ισλαμιστών ώθησαν την Ελλάδα, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και τη Σαουδική Αραβία να συμμαχήσουν και να ενισχύσουν τις σχέσεις τους. Στόχος τους είναι να αντιμετωπίσουν και να ανακόψουν την τουρκική επιθετικότητα και τον νέο-οθωμανισμό της Άγκυρας, η οποία έχει μετατραπεί, ιδιαίτερα μετά τις εξεγέρσεις του 2011, σε περιφερειακό ταραξία.

Φαίνεται λοιπόν ότι η σπουδαιότητα της περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου αυξάνεται συνεχώς και παράλληλα πολλαπλασιάζονται οι απειλές και οι προκλήσεις, καθώς αναπτύσσεται έντονα η απειλή του νέο-οθωμανισμού της Τουρκίας από την μία και από την άλλη έχει μεγάλο ενδιαφέρον η ενεργειακή της δυναμική και σημασία. Η ενεργειακή τροφοδότηση, η ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης, ιδιαίτερα με τα προβλήματα που έχει δημιουργήσει ο πόλεμος στην Ουκρανία και ο διαμοιρασμός του ενεργειακού πλούτου της Μεσογείου, μεταξύ των κρατών της περιοχής, που αφορά τις διόδους μεταφοράς του ενεργειακού πλούτου, θα επηρεάσει την αναβάθμιση των κρατών από τα οποία θα περάσει ο όποιος αγωγός μεταφοράς τους, ή οι σταθμοί

υγροποίησης φυσικού αερίου. Διαθέτοντας λοιπόν η Μεσόγειος αυτόν τον σπουδαίο ενεργειακό πλούτο δημιουργούνται τρία ερωτήματα: **Πρώτον**, ποιος θα τον μοιραστεί, σε τι ποσοστά και με ποιους όρους. **Δεύτερον**, από πού θα περάσει αυτός ο ενεργειακός πακτωλός: μέσω Τουρκίας, EastMed, ή πιθανών σταθμών υγροποίησης φυσικού αερίου στην Κύπρο; **Τρίτον**, τι θα κάνει η ΕΕ για να εκμεταλλευτεί αυτόν τον ενεργειακό πακτωλό ώστε να μπορέσει να αντισταθμίσει την απώλεια του ρωσικού φυσικού αερίου. Σύμφωνα με τα παραπάνω το θέμα είναι σημαντικό και ενδιαφέρον γιατί αφορά την ενεργειακή ασφάλεια αλλά και την ασφάλεια με την κλασική έννοια του όρου, λόγω της αναθεωρητικής και επιθετικής στάση της Τουρκίας.

Κατόπιν όλων αυτών η παρούσα διπλωματική εργασία εστιάζει στους τρόπους με τους οποίους η Ελλάδα προσπαθεί να απαντήσει στις νέες περιφερειακές προκλήσεις και στην τουρκική επιθετικότητα. Η Ελλάδα έχει επιδιώξει την ανάπτυξη μιας πολυδιάστατης εξωτερικής πολιτικής, αποσκοπώντας στον πολλαπλασιασμό των διπλωματικών της ερεισμάτων διεθνώς, στην ανάπτυξη των οικονομικών της σχέσεων και στην αμυντική της θωράκιση. Υπ' αυτό το πρίσμα, η Ελλάδα επεδίωξε την ανάπτυξη διπλωματικών δεσμών με χώρες του Κόλπου και πιο συγκεκριμένα τα ΗΑΕ και την Σαουδική Αραβία, που διευκολύνθηκε από το γεγονός ότι και τα δύο αυτά κράτη δείχνουν αυξημένο ενδιαφέρον για το υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου. Το ενδιαφέρον αυτό από τη μία πλευρά αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης διαδικασίας επέκτασης της επιρροής τους, και από την άλλη αποτελεί αντανάκλαση της μεταβαλλόμενης γεωπολιτικής δυναμικής σε ολόκληρη τη Μέση Ανατολή και την Περιοχή Βόρειας Αφρικής (Middle East and North Africa, MENA) που μπορεί να εμπεριέχει απειλές για την ασφάλειά τους, μέρος των οποίων δημιουργεί η τουρκική πολιτική στην περιοχή.

Σύμφωνα λοιπόν με τα παραπάνω, στο πρώτο κεφάλαιο αναλύονται τα ζητήματα ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή, κυρίως μετά την ανακάλυψη των υποθαλάσσιων κοιτασμάτων φυσικού αερίου, η εμφάνιση των οποίων, σε συνδυασμό με τις εξεγέρσεις του 2011 και την δραματική επέκταση της επιρροής των ισλαμιστών, επέτρεψε στην Τουρκία να αναπτύξει μία όλο και επιθετικότερη πολιτική. Πέραν αυτών, στο πρώτο κεφάλαιο συμπεριλαμβάνεται και η ασύμμετρη απειλή της ισλαμικής τρομοκρατίας, η οποία όχι μόνο παραμένει υπαρκτή

αλλά και ενισχύθηκε μετά την αμερικανική αποχώρηση από το Αφγανιστάν, καθώς και το πώς αντιμετωπίζονται οι απειλές αυτές από την Ελλάδα, τα ΗΑΕ και την Σαουδική Αραβία.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας αναλύονται οι λόγοι που ώθησαν τις τρεις αυτές χώρες να συνεργαστούν, καθώς και τα διακυβεύματα που εμπεριέχει η συνεργασία Ελλάδας, ΗΑΕ και Σαουδικής Αραβίας για κάθε μία χώρα ξεχωριστά. Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο αναλύονται οι προοπτικές που έχει η τριμερής αυτή συνεργασία για την Αθήνα, το Αμπού Ντάμπι και το Ριάντ στις παρούσες ρευστές και συγκρουσιακές συνθήκες.

Κεφάλαιο 1

Ζητήματα ασφαλείας και η εξωτερική πολιτική της Ελλάδος, των ΗΑΕ και της Σαουδικής Αραβίας

1.1. Η κατάσταση στο υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής

Η γεωπολιτική σημασία της περιοχής της Μεσογείου είναι το αποτέλεσμα τριών παραγόντων: της θέσης μεταξύ Ευρώπης, Ασίας και Αφρικής, των σημαντικών διεθνών θαλάσσιων διαδρομών και στενών - Γιβραλτάρ, Βόσπορος, Δαρδανέλλια, Διώρυγα του Σουέζ- που υπάρχουν εκεί και των υπαρχόντων κοιτασμάτων πετρελαίου και, κυρίως, φυσικού αερίου. Μια πρώτη εκτίμηση από τις οι πρόσφατες ανακαλύψεις των υποθαλάσσιων κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο, όπως αυτές στις Αποκλειστικές Οικονομικές Ζώνες (ΑΟΖ) του Ισραήλ, της Αιγύπτου και της Κύπρου, είναι ότι θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε οικονομική ανάπτυξη και ευημερία, αποτελώντας παράγοντα ειρήνης και συνεργασίας ανάμεσα τους. Ωστόσο φαίνεται ότι οι ανακαλύψεις αυτές τείνουν να αποτελέσουν αιτία σύγκρουσης, με επίκεντρο την οριοθέτηση θαλάσσιων συνόρων ανάμεσα στα κράτη της περιοχής. Αν και η γεωοικονομία μπορεί να συνδέεται με την γεωπολιτική και την γεωστρατηγική, συχνά γίνεται αντιληπτή ως οικονομικό μέσο για την εκπλήρωση γεωπολιτικών στόχων. Αυτό σημαίνει την υπεροχή των γεωπολιτικών συμφερόντων έναντι των γεωοικονομικών και την υποταγή της οικονομικής πολιτικής στη γεωπολιτική (Shaffer Br, 2018).

Τα σημαντικά αποθέματα αργού πετρελαίου της Μέσης Ανατολής και ιδιαίτερα του αραβο-περσικού Κόλπου αναδεικνύουν την γεωγραφική, στρατηγική και οικονομική σημασία της περιοχής, με επίκεντρο την Σαουδική Αραβία και το Ιράν. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα αποθέματα πετρελαίου της Σαουδικής Αραβίας και του Ιράν είναι από τα υψηλότερα στον κόσμο και ότι ο ΟΠΕΚ κυριαρχείται από χώρες της Μέσης Ανατολής. Ωστόσο, με τις συνεχιζόμενες εντάσεις μεταξύ του Ιράν και της Σαουδικής Αραβίας, ιδιαίτερα μετά το 1979, ο Κόλπος έγινε επίκεντρο παγκόσμιας αστάθειας (Qadir and Rehman 2016). Επομένως, και δεδομένης της ζωτικής σημασίας αδιατάρακτης ροής πετρελαίου προς τις διεθνείς αγορές, οι εξελίξεις στην περιοχή της

Μέσης Ανατολής ξεπερνούν τα γεωγραφικά της όρια και επηρεάζουν όχι μόνον την περιφερειακή σταθερότητα αλλά και την διεθνή ενεργειακή ασφάλεια.

Η έννοια της ασφάλειας λειτουργεί τόσο σε εσωτερικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο. Η δυναμική της εθνικής ασφάλειας δημιουργεί αλληλεξάρτηση μεταξύ των κρατών (Buzan, 1991) Ωστόσο, η δυναμική ισχύος ανάμεσα στα κράτη είναι επίσης σημαντική και σχετίζεται με την εσωτερική πολιτική, την οικονομία και τον προστατευτισμό (Dauderstädt, 2006), ευνοώντας ορισμένες ομάδες και προκαλώντας ανησυχίες για την ασφάλεια σε άλλες. Επιπλέον, αν και το μεταναστευτικό – προσφυγικό ζήτημα συζητείται περισσότερο στο ευρωπαϊκό πλαίσιο, είναι ουσιαστικά μια ακόμη μεγαλύτερη πρόκληση, δεδομένου ότι άπτεται θεμάτων ασφάλειας και για την Μέση Ανατολή. Κατά συνέπεια, παρόλο που η παραδοσιακή αντίληψη της ασφάλειας εστιάζεται στον στρατιωτικό τομέα, η έννοια της διευρύνεται καθώς υπεισέρχονται παράγοντες και δυναμικές δημιουργούνται από τους πολιτικούς, κοινωνικούς, οικονομικούς και περιβαλλοντικούς τομείς (Buzan, 1991). Σύμφωνα με τον Buzan, η έννοια της ασφάλειας δεσμεύει όλους τους τομείς τόσο στενά που απαιτεί να αντιμετωπίζεται με μια ολοκληρωμένη προοπτική (Buzan 1991).

Η επίδραση των δυνάμεων αλληλεξάρτησης ανάμεσα στους ανωτέρω τομείς δύναται να επεκταθεί και να εντείνει υπάρχουσες απειλές ή να δημιουργήσει νέες. Για παράδειγμα, μια απειλή που λειτουργεί στον οικονομικό τομέα μπορεί να δημιουργήσει απειλές στον στρατιωτικό και κοινωνικό τομέα. Υπό αυτή την έννοια, η οικονομική υστέρηση ή άνιση κατανομή των οικονομικών οφελών μπορεί να επηρεάσουν την εσωτερική σταθερότητα, τις σχέσεις κράτους (κυβέρνησης)-κοινωνίας, ενώ μπορεί να έχει σοβαρές επιπτώσεις στην άμυνά ενός κράτους εφόσον μπορεί να μειώσει τις δυνατότητες απόκτησης οπλικών συστημάτων σημαντικών για την άμυνά του. Ομοίως, απειλές που απορρέουν από το εσωτερικό ενός κράτους μπορούν να επηρεάσουν την περιφερειακή ασφάλεια, όπως συμβαίνει με τις περιφερειακές κρίσεις που άρχισαν μετά τις αραβικές εξεγέρσεις του 2011, όπως αυτή στην Συρία ή την επεκτατική, επιθετική πολιτική χώρας της περιοχής, όπως αυτή της Τουρκίας. (Philipps, 2015).

Στην Ανατολική Μεσόγειο η Τουρκία προσπαθεί με κάθε τρόπο να επιβληθεί ως περιφερειακή δύναμη, στόχος που διευκολύνεται από την γενικότερη περιφερειακή

αστάθεια, τις υπάρχουσες κρίσεις στην Συρία και την Λιβύη, οι κυρώσεις εναντίον του Ιράν και η σχετική, έστω, αποστασιοποίηση των ΗΠΑ από την περιοχή του Κόλπου και της Μέσης Ανατολής. Παρόλ'αυτά, οι προσπάθειες της Άγκυρας να καταστεί ηγεμονική περιφερειακή δύναμη προσκρούει στην ψυχρότητα, που η ίδια προκάλεσε, με χώρες όπως η Αίγυπτος, η Σαουδική Αραβία και τα ΗΑΕ, τις οποίες προσπαθεί να επαναπροσεγγίσει (Shaffer, 2018) αλλά και εξ αιτίας της κλιμάκωσης της έντασης στις σχέσεις της με την Ελλάδα και την Κύπρο. Ένας σημαντικός λόγος που ωθεί την Τουρκία στην διεκδίκηση αυτού του ηγεμονικού περιφερειακού λόγου είναι και οι ανακαλύψεις φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο που έγιναν από το Ισραήλ το 2009 και το 2010 (Ταμάρ και Λεβιάθαν, αντίστοιχα), και την Αίγυπτο το 2015 (Zohr) καθώς και οι προσπάθειες της Κυπριακής Δημοκρατίας να προχωρήσει στην ανακάλυψη των ενδεχόμενων υποθαλάσσιων κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην ΑΟΖ έχουν στρέψει το ενδιαφέρον των περιφερειακών δρώντων προς Ανατολική Μεσόγειο (Demiryol, 2020). Ωστόσο οι ενεργειακοί πόροι της ανατολικής Μεσογείου, κυριότητα, εκμετάλλευση και διοχέτευση στις διεθνείς αγορές, ανασύρουν στο προσκήνιο παλιές αντιπαλότητες, όπως οι αντικρουόμενες διεκδικήσεις Τουρκίας και Ελλάδας σχετικά με τα θαλάσσια σύνορα και τις Οικονομικές Αποκλειστικές Ζώνες (ΑΟΖ) αφενός, και το Κυπριακό αφετέρου, και παράλληλα δημιουργούν νέες, καθώς η Τουρκία επιδιώκει το να γίνει ο κύριος παίκτης στην διακομετακόμιση ενέργειας (Tziampiris, 2021).

Όσον αφορά το πρώτο θέμα, αυτό των θαλάσσιων ζωνών και συνόρων, η Άγκυρα και η Αθήνα έχουν εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις σχετικά με την υφαλοκρηπίδα των νησιών και την δημιουργία ζωνών στις οποίες το παράκτιο κράτος, εν προκειμένω η Ελλάδα, αποκτά κυριαρχικά δικαιώματα, πράγμα στο οποίο η Τουρκία αντιτίθεται με σφοδρότητα. Όσον αφορά την Κύπρο, η Τουρκία αρνείται εδώ και καιρό ότι υπάρχει η Κυπριακή Δημοκρατία και επιμένει, αυθαίρετα προφανώς, στην ύπαρξη δύο κοινοτήτων. Κατά συνέπεια, η Τουρκία εμμένοντας στην άποψη περί δυο κοινοτήτων –και στην πολιτική ισότητα μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων– υποστηρίζει ότι η τουρκική διοίκηση στη βόρεια Κύπρο (που αναγνωρίζεται ουσιαστικά μόνο από την Τουρκία) έχει επίσης δικαιώματα να αναλαμβάνει δραστηριότητες εξερεύνησης ενέργειας και να εκδίδει άδειες (ECFR, 2020). Πρόκειται για μία ακόμα προσπάθεια της Άγκυρας να νομιμοποιήσει τα παράνομα τετελεσμένα της διπλής εισβολής της το 1974 στην Κυπριακή Δημοκρατία.

Με αυτόν τον τρόπο, οι θαλάσσιες διαφορές μεταξύ Τουρκίας, Ελλάδας και Κύπρου συνδέονται στενά με τις αντικρουόμενες προβολές τους για εθνική κυριαρχία. Όπως θα δείξουν οι ακόλουθες ενότητες, αυτές οι θαλάσσιες διαμάχες έχουν έκτοτε μετατραπεί σε γεωπολιτικές αντιπαραθέσεις και διαμάχες εξουσίας μεταξύ της Τουρκίας και μιας σειράς χωρών, όπως η Ελλάδα, η Κύπρος, η Αίγυπτος, η Γαλλία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, που εστιάζονται αφενός στο ζήτημα των ενεργειακών πόρων της Ανατολικής Μεσογείου και αφετέρου στη σύγκρουση στη Λιβύη, η οποία επίσης διαθέτει πλούσια ενεργειακά αποθέματα (ECFR, 2020).

Η πολιτική που ακολουθεί η Τουρκία όσον αφορά τη Λιβύη και την ανατολική Μεσόγειο εκφράζεται μέσα από το δόγμα της Τουρκίας «Mavi Vatan», ή «Γαλάζια Πατρίδα», όρος που χρησιμοποιήθηκε αρχικά από τον πρώην Αρχηγό του Τουρκικού Επιτελείου Ναυτικού, Υποναύαρχο Cihat Yaycı, που ήταν και βασικός παράγοντας για να συμφωνηθούν τα σύνορα στη θάλασσα ανάμεσα στην Τουρκία και τη Λιβύη (Hurriyet Daily News, 2020). Ο όρος «Γαλάζια Πατρίδα» πρωτοαναφέρθηκε από τον εν αποστρατεία Ναύαρχο Τζεμ Γκιουρντενίζ, (Gem Gurdeniz), Διευθυντή του Τμήματος Σχεδίασης Πολιτικής του Αρχηγείου Διοίκησης Τουρκικών Ναυτικών Δυνάμεων με στόχο την ανάδειξη των θαλάσσιων περιοχών τουρκικής δικαιοδοσίας (Τζιάρρας, 2019, σ.7) Αυτή η ιδέα και οι άλλες γεωπολιτικές ιδέες των αξιωματικών του ναυτικού θεωρήθηκαν περιθωριακές και δεν έγιναν δεκτές από την κυβέρνηση εκείνη την εποχή. Ωστόσο, από το 2016 μετά από την αποτυχία του πραξικοπήματος, ο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν υιοθέτησε το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» από την μία πλευρά για να εντείνει εθνικιστικά αντανεκλαστικά στους οπαδούς του και από την άλλη για να πλήξει του κεμαλιστές, αφού ο Μπουσταφά Κεμάλ δέχθηκε την Συνθήκη της Λωζάννης, «αδικώντας την Τουρκία».

Η όλο και συχνότερες αναφορές του Τούρκου Προέδρου στην «Γαλάζια Πατρίδα» δείχνουν την προσπάθειά του να νομιμοποιηθεί η πολιτική του στην ανατολική Μεσόγειο, τόσο διεθνώς όσο και στο εσωτερικό της χώρας, επικαλούμενος την ανάγκη ελεύθερης πρόσβασης της Τουρκίας στη Μεσόγειο και τη Μαύρη Θάλασσα (Al Sharq, Strategic Research, 2020). Σε γενικές γραμμές, αυτό το δόγμα δείχνει την πρόθεση της Τουρκίας να διευρύνει τα θαλάσσια σύνορά της και την επιθυμία της να γίνει ναυτική δύναμη.

Η Γαλάζια Πατρίδα αντιπροσωπεύει τις ακόλουθες τρεις ιδέες. Πρώτον, τη διεύρυνση του οράματος και την κατανόηση για τα θαλάσσια σύνορα της Τουρκίας στη Μεσόγειο. Η Συμφωνία με τη Λιβύη είναι απόδειξη αυτού (Dalay, 2020). Ο χάρτης του Yayci (βλ. χάρτης 1) δείχνει τη διεύρυνση των ορίων και την αποφασιστικότητα που έχει η Τουρκία να υπερασπιστεί και να προστατεύσει αυτά τα σύνορα, ή τουλάχιστον προσπαθεί να δώσει αυτή την εντύπωση. Δεύτερον, η Γαλάζια Πατρίδα δείχνει την προσπάθεια του ναυτικού της Τουρκίας για τον επαναπροσδιορισμό και την επανατοποθέτηση της χώρας προκειμένου να γίνει μια δύναμη στη θαλάσσια περιοχή. Τρίτον, το δόγμα δείχνει τον επαναπροσδιορισμό της θέσης που θέλει να έχει η Τουρκία και την εξωτερική της πολιτική, η οποία, σύμφωνα με ορισμένους μελετητές, είναι μακριά από τη Δύση και πιο κοντά προς την Κίνα και τη Ρωσία (Yallourides, 2020). Στην πραγματικότητα, όμως, η πρόθεση της Άγκυρας είναι να εκμεταλλευθεί τις παρούσες ρευστές και συγκρουσιακές συνθήκες και να αποσπάσει, εκμεταλλευόμενη την γεωστρατηγική της θέση, όσα περισσότερα πλεονεκτήματα μπορεί, αλλά και να δημιουργήσει νέα παράνομα τετελεσμένα.

Οι εθνικιστές/ευρασιανιστές που υποστηρίζουν το δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδας είναι σύμφωνοι με τα δύο πρώτα σημεία και έχουν απόκλιση στο τρίτο, ενώ η κυβέρνηση φαίνεται να έχει συνείδηση των περιορισμών που υπάρχουν στις τουρκο-ρωσικές σχέσεις που είναι, ταυτόχρονα σχέσεις συνεργασίας και ανταγωνισμού. Για παράδειγμα, στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, η Τουρκία για την εξισορρόπηση της ρωσικής επιρροής, προσπάθησε να αναπτύξει πιο στενές σχέσεις με τη Ουκρανία (Associated Press, 2020), ενώ απόκλιση συμφερόντων και στόχων μεταξύ Άγκυρας και Μόσχας υπάρχουν και στις κρίσεις της Συρίας, της Λιβύης και στο Ναγκόρνο Καραμπάχ.

Επιδιώκοντας την εξυπηρέτηση των ναυτικών και γεωοικονομικών της συμφερόντων στην ενεργειακά πλούσια περιοχή της ανατολικής Μεσογείου, η στρατηγική της Τουρκίας δεν μπορεί παρά να ανησυχήσει την Ελλάδα και την Κύπρο. Το Νοέμβριο του 2019 υπογράφηκε Συμφωνία ανάμεσα στην Τουρκία και τη Λιβύη για να θεσπιστούν τα θαλάσσια σύνορα ανάμεσα στις χώρες αυτές στη Μεσόγειο, που διασχίζει τις αποκλειστικές οικονομικές ζώνες της Αιγύπτου και της Ελλάδας και αυτό για την Τουρκία αποτέλεσε ένα βήμα για τη Γαλάζια Πατρίδα (Wintour, 2019), ενώ

απετέλεσε σοβαρή πρόκληση ασφάλειας για την Ελλάδα και όξυνε τον ανταγωνισμό για τον έλεγχο της Λιβύης

Έτσι, οι συγκρούσεις στη Λιβύη έφεραν την Τουρκία απέναντι στη Γαλλία, την Αίγυπτο και τα ΗΑΕ, πράγμα που είχε επιπτώσεις στην ανατολική Μεσόγειο. Είναι σαφές ότι οι κοινές στρατιωτικές ασκήσεις ΗΑΕ - Ελλάδας στην Κρήτη, κατά τη διάρκεια της όξυνσης της έντασης ανάμεσα στην Τουρκία και την Ελλάδα και η υποστήριξη που είχε η Ελλάδα από τα ΗΑΕ στην ανατολική Μεσόγειο, δεν είναι ανεξάρτητες από τον ανταγωνισμό που υπάρχει ανάμεσα στην Τουρκία και τα ΗΑΕ στην ευρύτερη περιοχή και ιδίως στη Λιβύη (The New Arab, 2020). Στο ίδιο μήκος κύματος, αναμφισβήτητα κινείται και η ελληνο-αιγυπτιακή Συμφωνία για τη οριοθέτηση των ΑΟΖ, η οποία δεν θα είχε υπογραφεί εάν δεν υπήρχε ο τουρκο-αιγυπτιακός ανταγωνισμός στη Λιβύη ή η τουρκο-λιβυκή Συμφωνία για την οριοθέτηση των ΑΟΖ των δύο χωρών (Anadolu Agency, 2020). Η Τουρκία γνωρίζοντας πως είναι απομονωμένη προσπάθησε να στραφεί στην Αίγυπτο για να διερευνήσει εάν μπορεί να βρει ένα *modus vivendi* με το Κάιρο στη Λιβύη, ελπίζοντας ότι κάτι τέτοιο θα επιδράσει ευνοϊκά στις γενικότερες επιδιώξεις της στην ανατολική Μεσόγειο (TRT World, 2020).

Η Τουρκία βλέπει τις περιφερειακές εξελίξεις, και ιδιαίτερα αυτές που συμβαίνουν σε όμορες χώρες, όπως η Συρία, με μεγάλη ανησυχία. Κατάφερε πράγματι να γίνει μέρος του ζωτικού τριγώνου της Συρίας: Ρωσία – Ιράν – Τουρκία. Ωστόσο, φαίνεται ότι οι δύο πρώτοι παίκτες παίζουν έναν πιο κυρίαρχο ρόλο. Από τη μια πλευρά, οι κακές σχέσεις της Άγκυρας με την Ουάσιγκτον, παρά τις ελπίδες που προκάλεσε ο Πρόεδρος Τραμπ, και από την άλλη πλευρά οι τουλάχιστον ψυχρές σχέσεις της Τουρκίας με τις σημαντικές σουνιτικές χώρες, όπως η Σαουδική Αραβία, μεταξύ άλλων διότι η Τουρκία στηρίζει το Κατάρ και η Αίγυπτος, η οποία θεωρεί ως εσωτερικό εχθρό το σουνιτικό πολιτικό Ισλάμ, το οποίο στηρίζει η Τουρκία. Όπως ήταν αναμενόμενο, η Άγκυρα αποδίδει μεγάλη σημασία, στο Κουρδικό ζήτημα, με ιδιαίτερη έμφαση στη Συρία, το οποίο προσπαθεί να αντιμετωπίσει με όλα τα μέσα, της στρατιωτικής βίας συμπεριλαμβανομένης, αλλά αυτό δεν βελτιώνει τις τουρκικές δυνατότητες άσκησης επιρροής στη Συρία.

Αν και η Τουρκία έχει επιδιώξει την προσέγγιση με τους αντιπάλους της στα κράτη του Κόλπου, την Αίγυπτο και το Ισραήλ, ωστόσο, τα περιθώρια δεν είναι μεγάλα, εξ αιτίας βασικών διαφορών στους στόχους αλλά και στις συμμαχίες και αντιπαλότητες της κάθε χώρας. Οι παραπάνω χώρες συνεχίζουν να έχουν δραματικά διαφορετικές ιδεολογικές ατζέντες, ιδίως στην προσέγγιση των πολιτικών ισλαμιστικών ομάδων όπως η Μουσουλμανική Αδελφότητα και η διαδικασία εξομάλυνσης με το Ισραήλ. (Al Sharq Startegic Research, 2020). Από την άλλη, ο ζωτικός για τους τουρκικούς ηγεμονικούς στόχους για την απόκτηση επιρροής στην Ανατολική Μεσόγειο, καθώς και η ανάγκη της να εντοπίσει εναλλακτικούς ενεργειακούς πόρους, η ροή των οποίων δεν μπορεί να διακοπεί από την αντίπαλό της στη Μαύρη Θάλασσα, τη Ρωσία, παραμένει επιτακτική. Έτσι τον Ιούνιο του 2021, η Τουρκία εντόπισε το μεγαλύτερο της κοιτάσμα φυσικού αερίου, μέχρι σήμερα, στη Μαύρη Θάλασσα στη Σακαρύα, με χρονοδιάγραμμα παραγωγής το 2023, γεγονός που θα την βοηθήσει στην μείωση των εισαγωγών ενέργειας και στην αύξηση της ,χρήσης του εγχώριου φυσικού αερίου. ("Turkey Discovers Additional 135Bn Cubic Meters of Gas In Black Sea" 2022).

Πράγματι, ο νέο-οθωμανισμός της Άγκυρας και η στήριξη ισλαμικών κομμάτων και οργανώσεων, είναι μόνο η μία διάσταση μιας πολύ ευρύτερης γεωπολιτικής αντιπαράθεσης μεταξύ της Άγκυρας και του άξονα Σαουδικής Αραβίας-Εμιράτων, με επικεφαλής το Άμπου Ντάμπι. Αν και το τελευταίο διάστημα, η Τουρκία φαίνεται να χαμηλώνει τους τόνους της ισλαμιστικής της ρητορικής κάνοντας ένα βήμα πιο κοντά στον υπερεθνικισμό, οι περιφερειακοί αντίπαλοι δεν δείχνουν ανακουφισμένοι. Αντίθετα, η πιο πρόσφατη τουρκική στρατηγική της «Γαλάζιας Πατρίδας», γίνεται αντιληπτή από τις χώρες του Κόλπου ως σαφές παράδειγμα «τουρκικού επεκτατισμού» (Al Sharq Startegic Research, 2020).

1.2 Το ζήτημα της ενίσχυσης της ισλαμικής τρομοκρατίας μετά την αμερικανική αποχώρηση από το Αφγανιστάν και το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας

Οι γενικοί στόχοι της επέμβασης των ΗΠΑ στο Αφγανιστάν το 2001 ήταν η καταπολέμηση όσων ευθύνονται για τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου 2001, - η Αλ

Κάιντα και η κυβέρνηση των Ταλιμπάν - και να διασφαλιστεί ότι το Αφγανιστάν δεν θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως ασφαλές καταφύγιο για ομάδες που απειλούσαν την ασφάλεια των ΗΠΑ (Azizian, 2021). Αλλά αυτές οι απειλές αποδείχθηκαν ανθεκτικές. Ένα νέο επίπεδο αβεβαιότητας και αστάθειας έχει προκύψει με την αποχώρηση των ΗΠΑ από το Αφγανιστάν, μετά από είκοσι χρόνια, και δεν υπάρχει συγκεκριμένο σχέδιο ή μέτρο για την αντιμετώπιση της ισλαμικής τρομοκρατίας. Οι Ταλιμπάν, αν και διεθνώς απομονωμένοι, έχουν τον πλήρη έλεγχο της χώρας, αν και βρίσκονται αντιμέτωποι με τρομοκρατικές ομάδες όπως το Ισλαμικό Κράτος-Επαρχία Χορασάν (ISKP) στις ανατολικές επαρχίες του Αφγανιστάν. Η κατάσταση αυτή είχε ως αποτέλεσμα ένα νέο κύμα προσφυγικών ροών από το Αφγανιστάν, ιδιαίτερα του πληθυσμού με υψηλό μορφωτικό επίπεδο και εξειδίκευση. Η επιδείνωση της κατάστασης ασφαλείας στο Αφγανιστάν ενδέχεται να οδηγήσει σε έναν πόλεμο διά αντιπροσώπων, δημιουργώντας χώρο για την ανάδυση και την ανάπτυξη του βίαιου εξτρεμισμού (Malkasian, 2020).

Τα τελευταία 20 χρόνια, τρομοκρατικές ομάδες έχουν εκμεταλλευτεί υπομονετικά τις ευκαιρίες για να ασκηθούν. Η παγκόσμια πολιτική και οι ευνοϊκές συνθήκες για την οικοδόμηση περιφερειακών συμμαχιών τους έχουν δώσει την ώθηση που χρειάζονταν στο Ιράκ, τη Συρία, το Σαχέλ και αλλού. Επιπλέον, οι ακυβέρνητες ή κακοδιοικούμενες περιοχές και η ανεπαρκής ικανότητα διακυβέρνησης πολλών χωρών τους επέτρεψαν να σχεδιάζουν, να επικοινωνούν και να λειτουργούν σε κατάλληλες στιγμές. Τα ριζοσπαστικά ισλαμικά κινήματα έχουν επεκτείνει την επιρροή τους σε διάφορες περιοχές, με αποτέλεσμα να έρχονται σε αντίθεση με τα συστήματα που προωθούν μια ανοιχτή κοινωνία. Οι Ταλιμπάν, μετά την αποχώρηση των ΗΠΑ δήλωσαν ότι οραματίζονται ένα ισλαμικό σύστημα που να αγκαλιάζει όλους τους Αφγανούς, αλλά ξεκάθαρα παλεύουν για την εγκαθίδρυση ενός εμιράτου παρόμοιου με αυτό που είχαν ιδρύσει τη δεκαετία του 1990, προκαλώντας τρόμο σε όσους έζησαν υπό το αυταρχικό τους σύστημα. Οι αναφορές υπογραμμίζουν ότι οι Ταλιμπάν εξακολουθούν να έχουν δεσμούς με την Αλ Κάιντα και, ενδεχομένως και με τον ISIS, γεγονός που επιδεινώνει περαιτέρω την κατάσταση ασφαλείας και δείχνει πώς μια νίκη των Ταλιμπάν θα βοηθούσε στην ενίσχυση των διεθνών τρομοκρατικών ομάδων (Azizian, 2021).

Επιπλέον, καθώς οι Ταλιμπάν κυριαρχούν πλέον στην χώρα, όλες οι άλλες φατρίες μπορεί να εντείνουν τις προσπάθειές τους να τους αντιμετωπίσουν. Παράλληλα, μετά την αμερικανική αποχώρηση. Χώρες όπως η Κίνα και η Ινδία θα ήθελαν να αποκτήσουν έναν πιο ενεργό ρόλο στις αφγανικές υποθέσεις, ενώ με την κατάκτηση της εξουσίας από τους Ταλιμπάν, αναμένεται ότι η επιρροή του Πακιστάν θα αυξηθεί σημαντικά (Malkasian, 2020). Τέλος, τόσο η Τουρκία όσο και τα ΗΑΕ επιδιώκουν να αποκτήσουν κάποιο ρόλο στο Αφγανιστάν, όπως δείχνει η προσπάθεια τους να τους παραχωρηθεί η διαχείριση του αεροδρομίου της Καμπούλ από τους Ταλιμπάν.

1.3 Η Ελλάδα

Μετά την προσάρτηση της Κριμαίας, το 2014, και τον πόλεμο στο Ντονμπάς, τον Φεβρουάριο του 2022, το γεγονός ότι οι ευρωπαϊκές χώρες εξαρτιόνταν από το φυσικό αέριο της Ρωσίας τις ανάγκασε να αναζητήσουν φυσικό αέριο στην Ανατολική Μεσόγειο. Οι εξαγωγές φυσικού αερίου από το Ισραήλ, και την Αίγυπτο, ενδεχομένως μέσω Κύπρου, θα μπορούσαν να συμβάλουν στη διαφοροποίηση των παρόχων ενέργειας. Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας την καθιστά μια φυσική γέφυρα μεταξύ της πλούσιας σε ενέργεια Ανατολικής Μεσογείου και των χωρών της Δυτικής Ευρώπης. Τον Ιανουάριο του 2020, Έλληνες, Κύπριοι και Ισραηλινοί υπουργοί υπέγραψαν Συμφωνία για την κατασκευή ενός υποθαλάσσιου αγωγού μήκους 1.900 km που θα μεταφέρει 10 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου ετησίως (Tziarras Z., 2016).

Ο αγωγός EastMed είναι η καλύτερη επίδειξη της αναδυόμενης ελληνο-ισραηλινής εταιρικής σχέσης. Και οι δύο χώρες έχουν αντιταχθεί στις μεγαλειώδεις φιλοδοξίες της Άγκυρας στην περιοχή. Βασική επιδίωξη της Τουρκίας είναι να ενισχύσει την πολιτική της επιρροή στην Ανατολική Μεσόγειο, όμως, αντιλαμβάνεται τις τριμερείς περιφερειακές συνεργασίες, που άρχισαν με ελληνική πρωτοβουλία ως εμπόδιο στα επεκτατικά της σχέδια. Γι' αυτό, τον Νοέμβριο του 2019, η Κυβέρνηση Εθνικής Συμφωνίας της Λιβύης με έδρα την Τρίπολη υπέγραψε Συμφωνία με την Τουρκία, σε αντάλλαγμα για στρατιωτική υποστήριξη, για την χάραξη Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) των δύο χωρών, η οποία εκτείνεται από τη νότια ακτή της

Τουρκίας έως τη βορειοανατολική ακτή της Λιβύης. Η νομιμότητα της Συμφωνίας αμφισβητείται από τη λιβυκή αντιπολίτευση, τη Γαλλία, την Ελλάδα, την Αίγυπτο και την Κύπρο. Η Συμφωνία της Τουρκίας με τη Λιβύη επιτυγχάνει δύο πράγματα: κάνει την τουρκική εξωτερική πολιτική να φαίνεται λιγότερο μονομερής, και είναι μια τακτική «νομιμοποίησης» των τουρκικών διεκδικήσεων κατά της Ελλάδας, του κύριου γεωπολιτικού ανταγωνιστή της στην περιοχή. (Tanchum, 2021).

Για την Ελλάδα η Μεσόγειος αποτελεί πηγή απειλών και προκλήσεων και η χώρα έρχεται αντιμέτωπη με τις προκλήσεις τόσο της Βόρειας Αφρικής όσο και της Μέσης Ανατολής, ενώ υπαρκτές παραμένουν οι ασύμμετρες απειλές τις ισλαμικής τρομοκρατίας και βεβαίως οι προσφυγικές – μεταναστευτικές ροές. Επιπλέον, πολλές φορές η χώρα έχει ζητήσει από την Ε.Ε. να επιβληθούν κυρώσεις στην Τουρκία, λόγω του αποκάλυπτου πλέον επεκτατισμού της κατά της Ελλάδας, ένδειξη του οποίου αποτελεί το γεγονός ότι το καθεστώς Ερντογάν αμφισβήτησε τη Συνθήκη της Λωζάνης του 1923 που όρισε τα σύνορα ανάμεσα σε Τουρκία και Ελλάδα. Παρ' όλ' αυτά, η Τουρκία συνεχίζει να εγείρει εδαφικές αξιώσεις απέναντι στην Ελλάδα και επιπλέον προσπάθησε να εμποδίσει την Κύπρο να εκμεταλλευτεί τα δικά της αποθέματα φυσικού αερίου (Marghelis, 2020).

Η Ελλάδα έχει αποκτήσει στενή αμυντική συνεργασία με τη Γαλλία και τις ΗΠΑ. Οι ΗΠΑ αποτελούν στενό σύμμαχο της Ελλάδας, όχι μόνο διότι αποτελεί σταθερό σύμμαχο αλλά και διότι η Τουρκία έχει μετατραπεί σε περιφερειακό ταραξία, που αν και μέλος του NATO δημιουργεί από το 2016 συνεχώς προβλήματα στην Συμμαχία. Επίσης, η Γαλλία αποτελεί τον πιο στενό σύμμαχο της Ελλάδας στην Ε.Ε., ενώ υπάρχουν και πολιτικοί δεσμοί μεταξύ των δύο χωρών. Στα πλαίσια, λοιπόν, της ανάγκης αμυντικής της θωράκισης, έναντι του τουρκικού επεκτατισμού η Ελλάδα αγόρασε φρεγάτες και πολεμικά αεροσκάφη από τη Γαλλία και τις ΗΠΑ (Marghelis, 2020).

Παράλληλα, η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια συνεργάζεται περισσότερο με χώρες της Ανατολικής Μεσογείου, όπως το Ισραήλ και η Αίγυπτος, οι οποίες είναι αντίθετες με τις διεκδικήσεις της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο αλλά και με το ότι η Τουρκία υποστηρίζει τη Χαμάς και τη Μουσουλμανική Αδελφότητα. Ακόμη, η Ελλάδα

τελευταία προσεγγίζει και χώρες του Κόλπου, όπως η Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, οι οποίες αντιτίθενται στον νέο-οθωμανισμό του Ερντογάν (Marghelis, 2020). Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα έχει δημιουργήσει μια νέα γεωπολιτική ταυτότητα στην Ανατολική Μεσόγειο, με νέες ευθύνες στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ/ευρωπαϊκού σχεδιασμού για θέματα περιφερειακής ασφάλειας (Tziampiris, 2021).

Το 2019 και το 2020, η Τουρκία, επικαλούμενη το δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδας δοκίμασε τα όρια των μεσογειακών γειτόνων, της στέλνοντας μια σειρά από πλοία για να εξερευνήσουν και να πραγματοποιήσουν υπεράκτιες γεωτρήσεις στην ΑΟΖ της Κυπριακής Δημοκρατίας και της Ελλάδας. Ταυτόχρονα, η Τουρκία κλιμάκωσε την αμυντική της στάση, βασιζόμενη στις υπάρχουσες συνεργασίες με το Κατάρ και την Κυβέρνηση Εθνικής Συμφωνίας της Λιβύης (GNA) για να ενισχύσει την επιχειρησιακή της παρουσία και επιρροή στην Ανατολική Μεσόγειο (Tanchum, 2021).

Η Συμφωνία οριοθέτησης των ΑΟΖ Τουρκίας – GNA της Λιβύης το 2019 δημιούργησε μια ζώνη που δεν αναγνώριζε ΑΟΖ στα ελληνικά νησιά, ειδικά την Κρήτη, όπου βρίσκεται ο κόλπος της Σούδας, της σημαντικότερης νατοϊκής στρατιωτικής βάσης της Ελλάδας. Προς την προσπάθεια αντιμετώπισης των διπλωματικών και στρατιωτικών προσπαθειών της Τουρκίας, η Ελλάδα και η Κυπριακή Δημοκρατία, βοήθησαν αποτελεσματικά στη δημιουργία του East Mediterranean Gas Forum (EMGF), ενός φόρουμ που σύντομα μετατράπηκε σε άτυπο αμυντικό και πολιτικό συνασπισμό (Tziampiris, 2021).

Παράλληλα, στο πλαίσιο της διευρυνόμενης στρατηγικής συνεργασίας με χώρες του Κόλπου, καταρτισμένο προσωπικό μηχανικών και τεχνικών των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων, έχει επισκεφτεί την Ελλάδα, με σκοπό την εκπαίδευση τους από Ελληνική Αεροπορική Βιομηχανία (EAB) ειδικευμένη στην κατασκευή τμημάτων πολιτικών και στρατιωτικών αεροσκαφών και τη συντήρηση των αεροσκαφών της ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας με έδρα την Τανάγρα. Η Συμφωνία θα διευκολύνει επίσης τη στάθμευση ενόπλων δυνάμεων στο έδαφος των δύο χωρών, καθώς και την ανταλλαγή των διαβαθμισμένων πληροφοριών. Το πιο σημαντικό σε αυτή τη Συμφωνία είναι ότι η Ελλάδα την υπέγραψε με εταίρο εκτός ΝΑΤΟ (HAE), λόγω των ανησυχιών

που της προκάλεσε η Τουρκία, εταίρος της στο NATO. Όμως η συνεργασία Αθήνας – Αμπού Ντάμπι δεν σταματά εκεί. Τα ΗΑΕ αγόρασαν όπλα και εξοπλισμό από διάφορους Έλληνες προμηθευτές τα τελευταία χρόνια. Συγκεκριμένα, έχουν αγοράσει πυρομαχικά και πυραύλους από την Hellenic Defense Systems, περιπολικά από τη Norsafe Hellas SA, νυχτερινά και θερμικά σκοπευτικά από την Theon Sensors SA, καθώς και, μεταξύ άλλων, αεροδιαστημικά προϊόντα και υπηρεσίες από την ελληνική αεροδιαστημική βιομηχανία (Marghelis, 2020).

Η προσπάθεια αμυντικής θωράκισης της Ελλάδας όχι μόνο ενθάρρυνε τον πολλαπλασιασμό κοινών στρατιωτικών ασκήσεων με μεσογειακούς γείτονες όπως η Αίγυπτος, η Ιταλία και η Γαλλία, αλλά προσέλκυσε και εξωπεριφερειακούς εταίρους που μοιράζονταν επιβαρυνμένες σχέσεις με την Τουρκία, όπως τα ΗΑΕ και η Σαουδική Αραβία. Η πρόσφατη διμερής Συμφωνία της Ελλάδας με τη Γαλλία για την αμοιβαία υπεράσπισή τους σε περίπτωση επίθεσης είναι μια Συμφωνία που δείχνει την πρόθεση της Ελλάδας να αντιμετωπίσει πιθανή επίθεση της Τουρκίας στην ανατολική Μεσόγειο (Kassidiaris, 2021).

Ως εκ τούτου, όσο η πιθανότητα σύγκρουσης με την Τουρκία παραμένει ως απειλή, η Ελλάδα προσέλκυσε πολλά υποσχόμενους εγγυητές ασφαλείας με μακροπρόθεσμες οικονομικές, αμυντικές και πολιτικές συμφωνίες, αλλάζοντας την ισορροπία δυνάμεων στην ανατολική Μεσόγειο. Η καθυστερημένη διπλωματική στροφή της Ελλάδας προς τον Κόλπο μπορεί να αποδοθεί πρωτίστως, σε μια σαφή προτεραιοποίηση της διπλωματίας ως προς την εκπλήρωση της οικονομικής ατζέντας του έθνους, με στόχο την προσέλκυση ξένων επενδύσεων (και σε μικρότερο βαθμό την προώθηση των εξαγωγών) και δευτερευόντως, στο ότι η οικονομική κρίση έκανε την οικονομική διπλωματία θέμα υψίστης σημασίας. (Tanchum, 2021).

Η Ελλάδα θα πρέπει να διατηρήσει τις σχέσεις της με χώρες της Μεσογείου και του Κόλπου ως διόδους ασφαλείας στην περιοχή, και αντιστρόφως, όπως για παράδειγμα συμβαίνει με τη Συμφωνία της 20ης Απριλίου 2021 σχετικά με τη χρήση πυροβολαρχίας ελληνικών πυραυλικών αντιαεροπορικών συστημάτων τύπου Patriot από τη Σαουδική Αραβία, η οποία επετεύχθη λίγες μέρες μετά την απόφαση των ΗΠΑ να αποσύρουν τα περισσότερα από τα πυραυλικά τους συστήματα από το βασίλειο.

Ομοίως, η Ελλάδα υπέγραψε μια στρατηγική συνεργασία ορόσημο, ύψους 3 δισεκατομμυρίων ευρώ με τη Γαλλία, αγοράζοντας γαλλικές φρεγάτες, Συμφωνία η οποία εδραιώνει την αμοιβαία αμυντική βοήθεια. Η Συμφωνία αυτή όχι μόνο λειτούργησε ως σημαντική ώθηση στην αμυντική βιομηχανία της Γαλλίας, μια εβδομάδα αφότου έχασε ένα επικερδές συμβόλαιο πυρηνικών υποβρυχίων με την Αυστραλία, αλλά πρόσθεσε επίσης μια ευρωπαϊκή εκστρατευτική υποστήριξη με πυρηνικά όπλα στις υπάρχουσες ελληνικές αποτρεπτικές ικανότητες (Ntousas, 2021).

Τους τελευταίους μήνες, η Ελλάδα εμβάθυνε τις σχέσεις της και με τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και βασίστηκε στη Συμφωνία Στρατηγικής Συνεργασίας που υπεγράφη το έτος 2020, ελλιμενίζοντας την ελληνική φρεγάτα Ύδρα στο λιμάνι Zayed των Εμιράτων με την ευκαιρία της τριήμερης επίσκεψης στα ΗΑΕ του υπουργού Αμύνης και του αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας. Επιπρόσθετα, η Ελλάδα εγκαινίασε επίσης στρατιωτικές ασκήσεις εκπαίδευσης με το Ισραήλ και τα ΗΑΕ (Marghelis, 2020).

Οι στρατιωτικές σχέσεις της Ελλάδας με τα ΗΑΕ και τη Σαουδική Αραβία έχουν αναπτυχθεί σημαντικά τον τελευταίο χρόνο και συνεχίζουν να αναπτύσσονται στον αμυντικό τομέα (Kassidiaris, 2021). Η Ελλάδα από το 2020 άρχισε την οικοδόμηση σχέσεων με την Σαουδική Αραβία που βασίζονται στα κοινά συμφέροντα, ολοκληρώνοντας τις διαπραγματεύσεις με την μεταφορά μιας συστοιχίας ελληνικών αντιαεροπορικών πυραυλικών συστημάτων αεράμυνας MIM-104 Patriot στο Ριάντ, με περίπου 130 άτομα προσωπικό, για να βοηθήσει στην υπεράσπιση της ενεργειακής υποδομής του βασιλείου, η οποία στοχεύεται επανειλημμένα από συνεχιζόμενες επιθέσεις βαλλιστικών πυραύλων και drones των Χούθι στην Υεμένη.

Οι αμυντικές σχέσεις Ελλάδας-ΗΑΕ έχουν γίνει ακόμη πιο στενές. Τον Αύγουστο του 2020, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα ανέπτυξαν τέσσερα από τα F-16 της Πολεμικής Αεροπορίας τους στην Κρήτη, εν μέσω της αυξανόμενης έντασης και πιέσεων που δρομολογεί η Τουρκία εναντίον της Ελλάδος (Marghelis, 2020). Τον Νοέμβριο του ίδιου χρόνου, οι δύο χώρες υπέγραψαν Συμφωνία «στρατηγικής εταιρικής σχέσης» στην οποία προβλέπεται αμοιβαία συνδρομή σε περίπτωση απειλής κατά της εδαφικής τους ακεραιότητας. Τον Φεβρουάριο του 2021, αξιωματούχοι από το

Μπαχρέιν, τα ΗΑΕ και τη Σαουδική Αραβία, συναντήθηκαν στην Αθήνα, στα πλαίσια του Philia Forum, όπου συμμετείχαν επίσης Κύπριοι και Αιγύπτιοι αξιωματούχοι, μεταξύ άλλων. Πρόκειται για μία ακόμα εκδήλωση υποστήριξης προς την Ελλάδα στη διαμάχη της Ανατολικής Μεσογείου (Kassidiaris, 2021).

1.4 Τα ΗΑΕ

Στις 18 Νοεμβρίου 2020 ο de facto ηγέτης των ΗΑΕ, πρίγκιπας - διάδοχος του Άμπου Ντάμπι, Μοχάμεντ μπιν Ζάιεντ, δέχθηκε τον Έλληνα πρωθυπουργό σε μια ιστορική διήμερη επίσκεψη. Τα δύο μέρη σύναψαν μια Συμφωνία «στρατηγικής εταιρικής σχέσης», που παρόμοιά της η Ελλάδα δεν είχε υπογράψει εδώ και δεκαετίες. Η συνολική στρατηγική εταιρική σχέση καθιέρωσε τη συνεργασία στον τομέα της άμυνας και της εξωτερικής πολιτικής, ενώ αφορούσε επίσης την πολιτική συνεργασία, το εμπόριο, την ανάπτυξη, τον τουρισμό, την ενέργεια, τον πολιτισμό, τα τρόφιμα, τη γεωργία και τις ψηφιακές και κυβερνητικές υπηρεσίες. Πράγματι, οι πιο αξιοσημείωτες ρήτρες της εταιρικής σχέσης είναι αυτές για την εξωτερική πολιτική και την άμυνα, οι οποίες φαίνονται άμεσα συνδεδεμένες με την εδραίωση της συνεργασίας Ελλάδας-ΗΑΕ ενάντια στον κοινό τους ανταγωνιστή, την Τουρκία (Kourgiotis, 2020).

Αυτή η γεωπολιτική σύνδεση μεταξύ της Μεσογείου και των μοναρχιών του Κόλπου είναι αρκετά πρόσφατη. Παραδοσιακά, οι ελληνικές σχέσεις με τον αραβικό κόσμο επικεντρώνονται στην Αίγυπτο, τη Συρία, τη Λιβύη και άλλες μεσογειακές χώρες, την υποστήριξη για την παλαιστινιακή υπόθεση και τις ψυχρές σχέσεις με το Ισραήλ. Από τότε που η Ελλάδα και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα εγκαθίδρυσαν σχέσεις το 1975, οι δεσμοί επικεντρώθηκαν κυρίως στον οικονομικό τομέα, ενώ οι πολιτικές σχέσεις διατηρήθηκαν ουσιαστικά μέσα από το πρίσμα της διπεριφερειακής εταιρικής σχέσης της ΕΕ με το Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου (Kourgiotis, 2020).

Πράγματι, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα έχουν γίνει ένθερμος υποστηρικτής του EastMed Gas Forum, το οποίο περιλαμβάνει την Αίγυπτο, το Ισραήλ, την Ελλάδα, την Κύπρο, την Ιταλία και την Ιορδανία. Το πιο σημαντικό είναι ότι, θέτοντας το φυσικό αέριο σε πλαίσιο πολιτικού διαλόγου μέσω του East Mediterranean Gas Forum (EMGF), τα Εμιράτα ενισχύουν τη σύνδεσή τους με ευρωπαϊκές χώρες που μοιράζονται

τις ανησυχίες τους για την Τουρκία, όπως η Γαλλία, η Ελλάδα και η Κύπρος, αλλά ενδεχομένως και ολόκληρη η ΕΕ.

Από το 2019, τόσο τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα όσο και η Σαουδική Αραβία ενισχύουν τις σχέσεις τους με την Ελλάδα και την Κύπρο, αναγνωρίζοντας την κυβέρνηση της Λευκωσίας ως τη μόνη νόμιμη και διεθνώς αναγνωρισμένη αρχή στο νησί, ενώ αρνούνται την αναγνώριση της *de facto* Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου που υποστηρίζεται από την Άγκυρα. Η πρώτη τριμερής συνάντηση μεταξύ ΗΑΕ, Ελλάδας και Κύπρου, η οποία έλαβε χώρα τον Νοέμβριο του 2019, βοήθησε να τονιστεί αυτή η πολιτική, ενώ ταυτόχρονα ενίσχυσε τη σχέση Ελλάδας-Εμιράτων. Τον Ιανουάριο του 2021, συναντήθηκαν ο Υπουργός Άμυνας των ΗΑΕ Mohammed bin Ahmed al-Bowardi και ο Κύπριος ομόλογός του, Χαράλαμπος Πετρίδης, και υπέγραψαν μνημόνιο κατανόησης για την ενίσχυση της διμερούς συνεργασίας στον αμυντικό και στρατιωτικό τομέα.

Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα ότι τα ΗΑΕ να μπορούν να γίνουν ο πιο σημαντικός εταίρος της Ελλάδας στην περιοχή του Κόλπου, απέναντι στην Τουρκία, η οποία επίσης δραστηριοποιείται στην περιοχή αυτή. Είναι πλέον ξεκάθαρο ότι, τόσο η Ελλάδα, όσο και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, βλέπουν τη συνεργασία τους ως προπύργιο ενάντια στον τουρκικό επεκτατισμό στη Μεσόγειο, είτε υπό το λάβαρο του «νέο-οθωμανισμού» ή της Γαλάζιας Πατρίδας. Για το Άμπου Ντάμπι, η θέση της Ελλάδας ως μέλους της ΕΕ θα μπορούσε επίσης να είναι ζωτικής σημασίας για την αναζωογόνηση των συνεχιζόμενων προσπαθειών της να έρθει πιο κοντά στις Βρυξέλλες. Η κύρια επίπτωση για την ΕΕ θα ήταν η περαιτέρω προσέγγιση μεταξύ της Ευρώπης και της Μέσης Ανατολής (Bianco and Rocha, 2021).

1.5 Η Σαουδική Αραβία

Η Σαουδική Αραβία υιοθέτησε μια πολιτική ανοιγμάτων, τόσο στο εσωτερικό όσο και στην περιφερειακή και διεθνή της πολιτική. Στην εσωτερική πολιτική αλλαγές στα κορυφαία κλιμάκια της σαουδαραβικής ηγεσίας, κυρίως όμως η ανάδειξη του πρίγκιπα Μοχάμεντ μπιν Σαλμάν ως διαδόχου του θρόνου, οδήγησαν την Σαουδική Αραβία σε μια πιο δυναμική πολιτική, που δεν ήταν χαρακτηριστική για το Ριάντ τις πρόσφατες δεκαετίες. Οι αλλαγές αυτές οφείλονται στις αντιφάσεις της σαουδαραβικής κοινωνίας,

στην αντίδραση του θρόνου στην αυξανόμενη επιρροή των ισλαμιστών στον αραβικό κόσμο, καθώς και στις ανησυχίες του βασιλείου για το μεταπετρελαϊκό του μέλλον. Οι αλλαγές που ανακοίνωσε ο πρίγκιπας – διάδοχος στο λεγόμενο «Όραμα 2030» είναι ριζοσπαστικές για την χώρα και έχουν προκαλέσει αντιδράσεις, είναι όμως απαραίτητες για το μέλλον του βασιλείου και την διατήρηση του θρόνου (Διδήλη, 2021).

Όσον αφορά την εξωτερική πολιτική της Σαουδικής Αραβίας, οι αλλαγές που παρατηρούνται είναι το αποτέλεσμα πολλών παραγόντων, όπως οι δραματικές πολιτικές αλλαγές και οι περιφερειακές κρίσεις που ξέσπασαν μετά τις μετά τις αραβικές εξεγέρσεις του 2011, η αλλαγή της αμερικανικής πολιτικής στον Κόλπο, από την προεδρεία Τράμπ μέχρι σήμερα, καθώς επίσης και οι εντάσεις στις σχέσεις της Σαουδικής Αραβίας με το Ιράν, την Τουρκία και το Κατάρ, το οποίο αν και μέλος του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου (ΣΣΚ) συνεργάζεται στενά με την Άγκυρα και συμμαρτίζεται, για δικούς του λόγους, την τουρκική στήριξη στις ισλαμικές πολιτικές δυνάμεις.

Η εξωτερική πολιτική της Σαουδικής Αραβίας χαρακτηρίζεται από μια ξεκάθαρη αντι-ιρανική γραμμή, η οποία οφείλεται στον ανταγωνισμό Τεχεράνης – Ιράν για την περιφερειακή ηγεμονία, όπως επίσης και στο ενδεχόμενο της μετατροπής του ιρανικού πυρηνικού προγράμματος για ειρηνικούς σκοπούς σε πρόγραμμα για την απόκτηση πυρηνικών όπλων. Σε κάθε περίπτωση, ο εγκλωβισμός της Σαουδικής Αραβίας σε έναν ατέρμονο πόλεμο εναντίον των Χούθι της Υεμένης, οι οποίοι αποδείχθηκαν ικανοί αντίπαλοι, όπως επίσης και η διείσδυση της Τουρκίας στον Κόλπο μέσω της στρατιωτικής βάσης που απέκτησε στο Κατάρ, ωθούν το Ριάντ στο να χαμηλώσει τους τόνους έναντι του Ιράν και να προσπαθήσει να βρει έναν αμοιβαίως επωφελή συμβιβασμό. Ωστόσο, τα εμπόδια για την επίτευξη Συμφωνίας είναι πολλά και δεν οφείλονται όλα στις σαουδαραβικές αιτιάσεις και εικόνες απειλής.

Όσον αφορά τις σχέσεις της Σαουδικής Αραβίας με τα αραβικά κράτη, παραμένουν διαφορούμενες, αφού παρά το γεγονός ότι υπάρχουν συγκλίσεις υπάρχουν ταυτοχρόνως και πολλές αποκλίσεις στις διμερείς σχέσεις είτε πρόκειται για τον Λίβανο είτε για το Ιράκ είτε για την Συρία. Σε κάθε περίπτωση, η πολιτική της Σαουδικής Αραβίας στηρίζεται σε μία μάλλον κοινή αντίδραση του αραβικού κόσμου, πλην του

Κατάρ, σχετικά με την αυξανόμενη επεμβατικότητα της Τουρκίας στις αραβικές χώρες (Colombo, 2015). Τέλος, η Σαουδική Αραβία έχει αποκαταστήσει πλήρως τις σχέσεις της με την Αίγυπτο, καθώς και οι δύο χώρες προσπαθούν να αντιμετωπίσουν την διευρυνόμενη επιρροή των ισλαμικών κομμάτων και οργανώσεων.

Η Σαουδική Αραβία έχει ασκήσει σημαντική επιρροή στους γείτονές της μέσω των τεράστιων αποθεμάτων πετρελαίου της, της αθόρυβης οικονομικής υποστήριξης προς τους συμμάχους και της ιδεολογικής επιρροής του ουαχαμισμίου, της αυστηρής ερμηνείας του Ισλάμ, που αποτελεί και την νομιμοποιητική βάση του σαουδαραβικού καθεστώτος. Παρόλο τον πλούτο και τη θρησκευτική επιρροή της, ωστόσο, η Σαουδική Αραβία δεν μπόρεσε να αντιμετωπίσει την ιρανική επιρροή στο Ιράκ μετά την πτώση του καθεστώτος του Σαντάμ Χουσεΐν, δεν μπόρεσε να εμποδίσει τη Χεζμπολάχ να ασκεί επιρροή στον Λίβανο, ενώ οι συνεχιζόμενες προσπάθειές της να συμφιλιάσει τη Χαμάς και την Παλαιστινιακή Αρχή δεν έχουν αποδώσει τα αναμενόμενα (Colombo, 2015).

Μέσα σε αυτό το αβέβαιο και συγκρουσιακό πλαίσιο, η Σαουδική Αραβία προσπαθεί να επεκτείνει την πολιτική της εμβέλεια και να ενισχύσει την επιρροή της στην Ανατολική Μεσόγειο. Έτσι, μπορεί να υποστηριχτεί ότι οι σχέσεις Ελλάδας – Σαουδικής Αραβίας αναπτύσσονται στη βάση κοινού οφέλους. Οι σχέσεις Ελλάδας-Σαουδικής Αραβίας έφτασαν σε ένα νέο επίπεδο με την Αθήνα να συμφωνεί να μισθώσει μια βασική αντιπυραυλική τεχνολογία, όπως το σύστημα Patriot, στο Ριάντ για να το βοηθήσει να αποτρέψει τυχόν επιθέσεις από τους Χούθι της Υεμένης. Αν και η σύμβαση στρατιωτικής μίσθωσης απευθύνεται για όλους τους πρακτικούς σκοπούς στους Χούθι και τους Ιρανούς υποστηρικτές τους, οι δεσμοί του Ριάντ με την Ελλάδα είναι πιθανό να μεταφέρουν το σημαντικό μήνυμα μιας αλλαγής της στάσης της Σαουδικής Αραβίας στην αναμέτρηση με την Τουρκία (Mehzer, 2021).

Η Σαουδική Αραβία δεν θα βρει πιο αξιόπιστο σύμμαχο για να αντιμετωπίσει τους Τούρκους από την Ελλάδα, ειδικά στην ανατολική Μεσόγειο, που έχει γίνει ο νέος Κόλπος παραγωγής φυσικού αερίου και του πετρελαίου. Μέσω της Συμφωνίας τους με την Ελλάδα, οι Σαουδάραβες φαίνεται να στέλνουν ένα αιχμηρό μήνυμα στην Άγκυρα σύμφωνα με το οποίο η συνεχής στάθμευση τουρκικών στρατευμάτων στο Κατάρ,

ακόμα και μετά την εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ Κατάρ και των άλλων κρατών – μελών του ΣΣΚ. Το Ριάντ θα αυξήσει την υποστήριξή του στην Αθήνα αλλά και στις υπόλοιπες χώρες της Ανατολικής Μεσογείου, που αντιτίθενται στις αυξανόμενες πολιτικές και στρατιωτικές φιλοδοξίες της Τουρκίας (Mehzer, 2021).

Κεφάλαιο 2

Η σημασία και τα διακυβεύματα της συνεργασίας Ελλάδος, ΗΑΕ και Σαουδικής Αραβίας

2.1 Τα διακυβεύματα για την ελληνική εξωτερική πολιτική

Οι σχέσεις ΗΑΕ-Ελλάδας άρχισαν να αναπτύσσονται το 1975, και σήμερα, η εταιρική σχέση μεταξύ των δύο κρατών καλύπτει ένα ευρύ φάσμα συνεργασίας σε όλους τους τομείς συμπεριλαμβανομένης της οικονομίας, της πολιτικής, της άμυνας, του πολιτισμού, της διακυβέρνησης και της επισιτιστικής ασφάλειας. Τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και η Ελλάδα κατέβαλαν ιδιαίτερες προσπάθειες για την προώθηση και την ενίσχυση των οικονομικών τους σχέσεων, με αποτέλεσμα την αύξηση του όγκου του εμπορίου μεταξύ τους. Μέχρι το τέλος του 2019, ο συνολικός όγκος του διμερούς εμπορίου, εκτός πετρελαίου, είχε φτάσει τα 450 εκατομμύρια δολάρια. Η Ελλάδα και τα ΗΑΕ θέλουν να αυξήσουν περαιτέρω το διμερές εμπόριο, ώστε η ανάπτυξη των οικονομικών σχέσεων να αντανακλά τις εκατέρωθεν προθέσεις περαιτέρω σύσφιξης των σχέσεών τους, και τις δυνατότητες δημιουργίας μίας ισχυρής εταιρικής σχέσης.

Αν και η οικονομία αποτελεί ισχυρό κίνητρο για την ανάπτυξη διακρατικών σχέσεων, ωστόσο στην περίπτωση της Ελλάδας και των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων, κυρίαρχη θέση στην σύμπραξη Αθήνας – Αμπού Ντάμπι κατέχει το ζήτημα της ασφάλειας. Πράγματι, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και η Ελλάδα μοιράζονται μια βαθιά ανησυχία για την απειλή που συνιστά η τρομοκρατία και ο εξτρεμισμός στην ευρύτερη περιοχή και παράλληλα ενδιαφέρονται για την εμπέδωση της περιφερειακής σταθερότητας και συνεργασίας.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι δύο χώρες υπέγραψαν Συμφωνία που περιέχει μια καινοτόμο ρήτρα αμοιβαίας άμυνας για πρώτη φορά μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Σύμφωνα με επίσημες πληροφορίες, η Συμφωνία συνεργασίας στους τομείς της εξωτερικής πολιτικής και της άμυνας προβλέπει, μεταξύ άλλων, τη σύσταση Επιτροπής Υψηλού Επιπέδου, η οποία θα επιβλέπει την εφαρμογή της, καθώς και την ενίσχυση της αμυντικής συνεργασίας. Επιπλέον, η Αθήνα και το Άμπου Ντάμπι εξέδωσαν κοινή δήλωση με την οποία καταδίκασαν τις παραβιάσεις της κυριαρχίας και κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας και της Κύπρου από την Τουρκία, καθώς και τη

συνολική επιθετική συμπεριφορά της Άγκυρας στη Μέση Ανατολή, τη Νοτιοανατολική Μεσόγειο και τον Νότιο Καύκασο κατά κατάφωρη παραβίαση του Διεθνούς Δικαίου.

Αν και οι συγκεκριμένες δεσμεύσεις της νέας αμυντικής Συμφωνίας είναι άγνωστες, είναι θετικό ότι η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας είναι πολυδιάστατη και βασίζεται, μεταξύ άλλων, στο άνοιγμά της στο Ισραήλ με το οποίο έχουν τις λεγόμενες Συμφωνίες του Αβραάμ και χώρες του Κόλπου όπως τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και το Μπαχρέιν, ενώ διατηρεί καλές σχέσεις με τη Σαουδική Αραβία. Ωστόσο, όσο σημαντικές κι αν είναι, αυτές οι επιλογές εξωτερικής πολιτικής δεν μπορούν να λύσουν τις ελληνο – τουρκικές διαφορές στο Αιγαίο και η Ελλάδα θα πρέπει να κινητοποιηθεί και να ορίσει η ίδια τις διπλωματικές εξελίξεις (Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, 2020).

Η Ελλάδα έχει καθιερώσει δύο μεγάλες τριμερείς πρωτοβουλίες: μία με το Ισραήλ και την Κύπρο και μία δεύτερη με την Αίγυπτο και την Κύπρο. Αυτές οι τριμερείς συναντήσεις και σύνοδοι κορυφής παρείχαν ένα χρήσιμο φόρουμ όπου συζητούνται προβλήματα και έργα, θεσμοθετείται η συνεργασία και οι ηγέτες γνωρίζονται μεταξύ τους. Το κρίσιμο είναι ότι η τριμερής συνεργασία Ισραήλ, Ελλάδας και Κύπρου περιελάμβανε κατά καιρούς τις ΗΠΑ, εγκαινιάζοντας έτσι μια διαδικασία συνόδου κορυφής 3+1. Ειδικότερα, οι σχέσεις της Ελλάδας με το Ισραήλ έχουν βαθύνει σε επίπεδο πολύπλευρης, σχεδόν στρατηγικής εταιρικής σχέσης.

Οι ελληνο-ισραηλινές σχέσεις έλαβαν άλλη μια ισχυρή ώθηση. Στις 20 Απριλίου του 2021, υπογράφηκε σύμβαση 1,68 δις. δολαρίων για την ίδρυση και λειτουργία ενός κέντρου εκπαίδευσης προσομοίωσης μαχητικών αεροσκαφών αιχμής για την Ελληνική Πολεμική Αεροπορία, από την ισραηλινή εταιρεία Elbit Systems για μια περίοδο 22 ετών. Πρόκειται για τη μεγαλύτερη Συμφωνία προμήθειας στον τομέα της άμυνας μεταξύ των δύο χωρών, η οποία δεν έχει μόνο στρατιωτική αξία αλλά και σημαντικό πολιτικό βάρος, όπως αναφέρθηκε από τις δύο πλευρές μετά την υπογραφή της Συμφωνίας. Και οι δύο πλευρές τόνισαν όχι μόνο το εξαιρετικό επίπεδο των διμερών σχέσεων αλλά και το στρατηγικό τους βάθος και συνάφεια. Με άλλα λόγια, η εμπάθυνση και διεύρυνση της συνεργασίας υποδηλώνει μια στρατηγική και όχι ευκαιριακή συνεργασία μεταξύ των δύο πλευρών.

Η λειτουργία ενός εκπαιδευτικού κέντρου δημιουργεί πολυάριθμες ευκαιρίες για επιχειρησιακή σύγκλιση μεταξύ των Πολεμικών Αεροποριών των δύο χωρών που αναζητούν τρόπους να εδραιώσουν περαιτέρω τη στρατιωτική τους συνεργασία τα τελευταία δύο χρόνια. Οι κοινές στρατιωτικές ασκήσεις είναι πιο συχνές από ποτέ, με αμοιβαία οφέλη, όπως η εξοικείωση των πιλότων με στρατιωτικό εξοπλισμό που ανήκει και αναπτύσσεται από εχθρούς.

Μεγάλοι ισραηλινοί όμιλοι αυξάνουν την οικονομική τους παρουσία στην Ελλάδα, όπως αποδεικνύεται, για παράδειγμα, από την αγορά της ελληνικής βιομηχανίας ELVO, εταιρείας εξειδικευμένης στην κατασκευή πούλμαν και στρατιωτικών οχημάτων, από δύο ισραηλινές εταιρείες, την SK Group και την Plasan. Επίσης, έχουν υπογραφεί συμφωνίες για τη μίσθωση drones. Συνολικά, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί το γεγονός ότι οι σχέσεις και η συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών ανθίζουν.

Δεν ήταν πάντα έτσι όμως. Για μεγάλο χρονικό διάστημα, η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας είχε δώσει προτεραιότητα στις σχέσεις με τον αραβικό κόσμο, κυρίως ως αποτέλεσμα της ενεργειακής εξάρτησης της χώρας από τις εισαγωγές πετρελαίου από τις χώρες του Κόλπου, αλλά και ως αποτέλεσμα των παραδοσιακών εμπορικών και οικονομικών δικτύων που ιδρύθηκαν στη λεκάνη της Μεσογείου, χρόνων συνύπαρξης. Η υποστήριξη της Αθήνας στον παλαιστινιακό αγώνα, τη δεκαετία του 1980, συνέβαλε στην επιδείνωση των σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Ισραήλ. Μόλις το 1990 η Ελλάδα αναγνώρισε τελικά και *de jure* το ισραηλινό κράτος, δημιουργώντας πλήρεις διπλωματικούς δεσμούς μαζί του. Όμως ο μήνας του μέλιτος διεκόπη σύντομα λόγω της τουρκο-ισραηλινής προσέγγισης που σημειώθηκε από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και μετά. Αυτή η περίοδος έληξε ξαφνικά, το 2010, με αφορμή το επεισόδιο με το τουρκικό πλοίο Μαβί Μαρμαρά, οπότε η Τουρκία στράφηκε κατά του Ισραήλ (Κεφαλά Βιβή, 2020) Η ρήξη που προκάλεσε η Τουρκία στις σχέσεις της με το Ισραήλ, κατέστησε σαφές στην ισραηλινή πολιτική ελίτ ότι ο νεο-οθωμανισμός της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής έθεσε σε κίνδυνο ζωτικά συμφέροντα του εβραϊκού κράτους και επέβαλε μια στροφή εξωτερικής πολιτικής. Σε μια ξεκάθαρη εξισορροπητική πράξη κατά της Τουρκίας, το Ισραήλ επιδίωξε στενότερη συνεργασία με την Ελλάδα, η οποία στο μεταξύ είχε αναδειχθεί ως ένας πιθανός έντιμος μεσολαβητής στην αραβο-

ισραηλινή σύγκρουση. Το λιώσιμο του πάγου στις σχέσεις Ελλάδας-Ισραήλ επισφραγίστηκε κατά την πρώτη επίσκεψη Ισραηλινού Πρωθυπουργού στην Ελλάδα, το 2010, τη θεσμοθέτηση της σχέσης, μέσω της ίδρυσης Κοινού Συμβουλίου Υπουργικής Συνεργασίας, το 2011, και την υπογραφή Συμφωνίας αμυντικής συνεργασίας, το 2012. Από τότε, η ελληνο – ισραηλινή συνεργασία επεκτάθηκε σε πολλαπλά επίπεδα, συμπεριλαμβανομένου του εμπορίου, της εκπαίδευσης και του τουρισμού (Blavoukos, 2021).

Εκτός από την Τουρκία, αλλά όχι άσχετη με αυτήν, ο δεύτερος βασικός λόγος για την άνθηση της ελληνο-ισραηλινής σχέσης είναι η συνεργασία στον ενεργειακό τομέα. Η μετατροπή της Ανατολικής Μεσογείου σε ένα νέο ενεργειακό «Eldorado» το 2010, αύξησε τη γεωπολιτική και γεωοικονομική σημασία όχι μόνο της Ελλάδας και του Ισραήλ, αλλά και της Κύπρου. Έκτοτε, έχουν γίνει αρκετά βήματα για τη διαμόρφωση μιας σταθερής τριμερούς σχέσης. Οι τρεις χώρες υπέγραψαν Ενεργειακό Μνημόνιο Συναντίληψης (MoU) το 2013.

Στη συνέχεια, το 2020, υπέγραψαν Συμφωνία για έναν υποθαλάσσιο αγωγό (EastMed) που θα μεταφέρει αέριο από νέα υποθαλάσσια κοιτάσματα στη νοτιοανατολική Μεσόγειο στην ηπειρωτική Ευρώπη. Το έργο αξίας άνω των 6 δις. δολαρίων αναμένεται να ικανοποιήσει περίπου το 10 τοις εκατό της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ανάγκες φυσικού αερίου, περιορίζοντας ουσιαστικά την ενεργειακή εξάρτηση της ΕΕ από τη Ρωσία. Παραμερίζοντας τις τεχνικές επιπλοκές και το οικονομικό σκεπτικό ενός τέτοιου μεγάλου έργου σε μια εποχή που η παγκόσμια οικονομία απομακρύνεται από τα ορυκτά καύσιμα, αυτά τα σχέδια εξοργίζουν περαιτέρω την Τουρκία, η οποία έκτοτε προσπαθεί να δημιουργήσει αναταράξεις στην περιοχή. Το καλοκαίρι του 2020, η Ελλάδα και η Τουρκία έφτασαν για άλλη μια φορά στα πρόθυρα ενός θερμού επεισοδίου. Αυτή η κλιμάκωση της έντασης οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αυξανόμενη ανησυχία της Τουρκίας για τη σταδιακή περιθωριοποίησή της και την δυσκολία ανταπόκρισής της σε αυτή την προοπτική.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η εμπάθυνση της ενεργειακής συνεργασίας στην Ανατολική Μεσόγειο είχε και την αμερικανική υποστήριξη. Οι ΗΠΑ, μαζί με την Ελλάδα, το Ισραήλ και την Κύπρο, υπέγραψαν το Σύμφωνο Ασφάλειας και

Ενεργειακής Συνεργασίας της Ανατολικής Μεσογείου (East Med Act), το 2019, το οποίο επαναφέρει την αντίθεσή τους σε οποιαδήποτε αποσταθεροποιητική ενέργεια στην περιοχή που θα παραβίαζε το Διεθνές Δίκαιο. Σε κοινή δήλωση, οι τέσσερις χώρες συμφώνησαν να «...αμυνθούν από εξωτερικές κακοήθειες επιρροές στην Ανατολική Μεσόγειο και την ευρύτερη Μέση Ανατολή». Η πρωτοβουλία αυτή είναι ενδεικτική του αμερικανικού ενδιαφέροντος για τις ενεργειακές εξελίξεις στην περιοχή. Αυτή η πολιτική προσέγγιση δεν άλλαξε με τη κυβέρνηση Μπάιντεν, η οποία φαίνεται να υιοθετεί μια ακόμη πιο σκληρή στάση απέναντι στην Τουρκία (Blanoukos, 2021). Παρά ταύτα, μετά την έκρηξη του πολέμου στην Ουκρανία, οι ΗΠΑ αποφεύγουν να πιέσουν ιδιαίτερα την Τουρκία, η δε Άγκυρα προσπαθεί να αποκαταστήσει τις σχέσεις της με την Αίγυπτο, το Ισραήλ και την Σαουδική Αραβία, χωρίς μεγάλη επιτυχία, τουλάχιστον προς το παρόν.

2.2 Τα διακυβεύματα για την εξωτερική πολιτική των ΗΑΕ

Καθώς τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα βάζουν τις στρατηγικές βάσεις για τα επόμενα 50 χρόνια, φαίνεται να επικεντρώνονται περισσότερο στις διπλωματικές λύσεις και την ήπια ισχύ για την εδραίωση των οικονομικών συμφερόντων και των εμπορικών συνεργασιών τους. Αυτό συμβαίνει εν μέσω ισχυρού ανταγωνισμού από τις χώρες του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου, ιδιαίτερα από την ισχυρή γειτονική και σύμμαχο, τη Σαουδική Αραβία. Κατά τη διάρκεια των αραβικών εξεγέρσεων του 2011, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα απεικονίστηκαν ως ένας περιφερειακός παράγοντας που συμμετείχε στην στρατιωτική επέμβαση κατά του Μπαχρέϊν για την καταστολή της εξέγερσης, ωστόσο, αυτή η εικόνα αντικαθίσταται από έναν πολύ πιο ήπιο ρόλο. Ωστόσο, δεν σημαίνει ότι με αυτή τη μετατόπιση, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα θα σταματήσουν να χτίζουν την στρατιωτική άμυνα και τον μηχανισμό εθνικής τους ασφάλειας. Στην πραγματικότητα, η χώρα προχωρά με τη Συμφωνία F-35 με τις Ηνωμένες Πολιτείες, (αν και οι ανησυχίες της κυβέρνησης Μπάιντεν μπορεί να οδηγήσουν στην αναστολή της) και τη Συμφωνία 19 δισεκατομμυρίων δολαρίων με τη Γαλλία για την απόκτηση 80 μαχητικών Rafale. Αυτό εγείρει ερωτήματα σχετικά με μια κούρσα εξοπλισμών στην περιοχή, και μάλιστα τα ΗΑΕ συχνά αναφέρονται ως «Μικρή Σπάρτη», αν και μετά την εμπλοκή τους το 2015 στον πόλεμο κατά των Χούθι στην Υεμένη στο πλευρό της Σαουδικής Αραβίας, το Αμπού Ντάμπι φαίνεται να έχει χάσει

την διάθεση εμπλοκής του σε στρατιωτικές αναμετρήσεις. Έτσι, περιορίζεται στην άσκηση επιρροής που του προσφέρει το μεγάλο του οπλοστάσιο, καθώς, όπως έγραψαν οι New York Times τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, η Τουρκία και το Ιράν προμήθευσαν τις δυνάμεις του πρωθυπουργού της Αιθιοπίας Abiy Ahmed με τα πιο πρόσφατα οπλισμένα μη επανδρωμένα αεροσκάφη, πράγμα που έκανε να γείρει η πλάστιγγα υπέρ της Αιθιοπίας στον πόλεμο εναντίον του Μετώπου Tigray. Αυτό επιβεβαιώνει ότι οι υπολογισμοί για στρατιωτική επέμβαση ή υποστήριξη δεν εξαφανίστηκαν από την ατζέντα εξωτερικής πολιτικής των ΗΑΕ (Barhouma, 2022).

Η πρόσφατη ανάλυση για την εξωτερική πολιτική των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων, τόνισε τις νέες διπλωματικές δεσμεύσεις του Άμπου Ντάμπι έναντι πρώην αντιπάλων όπως η Τουρκία, το Κατάρ και το Ιράν. Το δεύτερο εξάμηνο του 2021, οι επισκέψεις στην Άγκυρα, την Ντόχα και την Τεχεράνη που πραγματοποιήθηκαν είτε από τον Μοχάμεντ μπιν Ζάιεντ είτε από τον αδελφό του και σύμβουλο εθνικής ασφάλειας, Ταχνούν μπιν Ζάιεντ, δείχνουν μια αλλαγή στην περιφερειακή διπλωματία των Εμιράτων. Αλλά απαιτείται, μια πιο προσεκτική ματιά στην ατζέντα ασφαλείας του Άμπου Ντάμπι. Στην πραγματικότητα, αυτές οι δεσμεύσεις είναι δευτερεύουσες σε σύγκριση με τους άλλους πυλώνες της εξωτερικής πολιτικής των ΗΑΕ, δηλαδή την εμπάθυνση της στρατιωτικής τους συνεργασίας με νέους εταίρους όπως το Ισραήλ και παραδοσιακούς όπως οι Η.Π.Α. (Krzymowski, 2022).

Οι διπλωματικές αυτές επαφές φαίνεται να σηματοδοτούν μια μετατόπιση από τη συγκρουσιακή στρατηγική των ΗΑΕ της περασμένης δεκαετίας στην πολιτική «μηδενικών προβλημάτων». Αν και αυτή η πολιτική είναι ανέφικτη, εξ αιτίας των ζωτικών διακυβευμάτων που εμπεριέχονται στις σχέσεις με αντίπαλες χώρες, ωστόσο, εξυπηρετούν την ανάγκη του Αμπου Ντάμπι να εξισορροπήσει τις εξωτερικές του σχέσεις, να βελτιώσει την διεθνή του εικόνα και να εξυπηρετήσει καλύτερα τα συμφέροντά του μέσω της διπλωματίας και της χρήσης ήπιας ισχύος. Η αλλαγές αυτές, μάλιστα, θεωρείται ότι θα αναβαθμίσουν την διεθνή εικόνα των ΗΑΕ και μάλιστα εν όψει της ανάληψης της μη μόνιμης έδρας, ως εκ περιτροπής μέλος, στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ για τη θητεία 2022-2023 (Krzymowski, 2022).

Κατά ειρωνικό τρόπο, η ίδια η έκφραση «πολιτική μηδενικών προβλημάτων» πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Αχμέτ Νταβούτογλου στο βιβλίο του «Το στρατηγικό βάθος», πολιτική την οποία όμως, δεν μπόρεσε να υλοποιήσει όταν ανέλαβε καθήκοντα του Υπ.Εξ. στην κυβέρνηση Ερντογάν στα τέλη της δεκαετίας του 2000. Τότε, η Τουρκία είχε υπογράψει συμφωνίες με τη Συρία και το Ιράν, ενώ στηριζόταν στο ΝΑΤΟ και τις ΗΠΑ. Το έργο του Νταβούτογλου είχε στόχο να οικοδομήσει «στρατηγικό βάθος» εξισορροπώντας τα συμφέροντα της Τουρκίας μεταξύ των δυτικών συμμάχων της και των εταίρων της στη Μέση Ανατολή. Τελικά κατέρρευσε εν μέσω των αραβικών εξεγέρσεων το 2011 και της αδυναμίας της Άγκυρας να διατηρήσει μια πολιτική καλής γειτονίας. Επιστρέφοντας στην πολιτική μηδενικών προβλημάτων των ΗΑΕ, φαίνεται ότι το Αμπού Ντάμπι προτίθεται να ασκήσει τη «νέα» διπλωματία των Εμιράτων, η οποία μάλλον προσπαθεί να ανταγωνιστεί την πολιτική περιφερειακής μεσολάβησης του Κατάρ της περασμένης δεκαετίας (Krzyszowski, 2022).

Ωστόσο, η αντίληψη ότι τα ΗΑΕ αλλάζουν τον πυρήνα της εξωτερικής τους πολιτικής βασίζεται, σύμφωνα με ορισμένους αναλυτές, σε μια σειρά εσφαλμένων υποθέσεων. Η πρώτη είναι ότι αυτή η φαινομενική εξισορροπητική πολιτική του Άμπου Ντάμπι υπαγορεύεται από τη διάβρωση των σχέσεων με τους δύο βασικούς του εταίρους: των ΗΠΑ και της Σαουδικής Αραβίας (Almatrooshi, 2019). Ομολογουμένως, έχουν υπάρξει αλλαγές στην πολιτική των δύο αυτών εταίρων του Αμπού Ντάμπι αλλά οι αναλυτές τείνουν να υπερεκτιμούν τις επιπτώσεις τους. Οι αξιωματούχοι των Εμιράτων έχουν επίγνωση της επιθυμίας των ΗΠΑ να αποδεσμευτούν από τη Μέση Ανατολή και να επικεντρωθούν στον Ινδο-Ειρηνικό, αλλά βλέπουν επίσης μια αντίθεση μεταξύ της εμπρηστικής ρητορικής στην Ουάσιγκτον και της διαρκούς παρουσίας των στρατευμάτων των ΗΠΑ στην περιοχή (Krzyszowski, 2022).

Οι σχέσεις μεταξύ των ΗΑΕ και των ΗΠΑ έχουν στην πραγματικότητα υποφέρει από τη δυσαρέσκεια της Ουάσιγκτον για τη συνεργασία του Άμπου Ντάμπι με την Κίνα σε ευαίσθητους τομείς - από την επιλογή της κινεζικής εταιρείας Huawei για λειτουργία δικτύων 5G έως την αποκάλυψη ενός κινεζικού έργου για την κατασκευή στρατιωτικής εγκατάστασης δίπλα στο λιμάνι του Άμπου Ντάμπι. Ωστόσο, είναι απίθανο το Άμπου Ντάμπι να θεώρησε την προσέγγισή του με την Κίνα ως υποκατάστατο της συνεργασίας του με τις ΗΠΑ. Ως εκ τούτου, οι ΗΠΑ θα συνεχίσουν να είναι ο

σημαντικότερος εταίρος των ΗΑΕ (Almatrooshi, 2019). Βεβαίως, το ερώτημα που τίθεται είναι το κατά πόσον τα ΗΑΕ μπορούν να συνεχίσουν να θεωρούν τις ΗΠΑ ως τον βασικό εξωτερικό πάροχο ασφάλειας και ίσως αυτή η αμφιβολία να εξηγεί και το γιατί τα ΗΑΕ αποφάσισαν να μετατραπούν σε μία «μικρή Σπάρτη».

Ομοίως, η συμμαχία των Εμιράτων με τη Σαουδική Αραβία μπορεί να είναι εύθραυστη αυτή τη στιγμή, αλλά οι παρατηρητές τείνουν να μεγαλοποιούν τις εντάσεις μεταξύ του Άμπου Ντάμπι και του Ριάντ, με τον ίδιο τρόπο που έχουν μεγαλοποιήσει εξαρχής την έκταση της συμμαχίας. Ουσιαστικά, η συμμαχία Σαουδικής Αραβίας και Εμιράτων είναι ένας «γάμος ευκαιρίας» μεταξύ δύο άνισων εταίρων - έναν περιφερειακό ηγεμόνα και ένα μικρό κράτος - που μοιράζονται ορισμένους κοινούς στόχους. Η ηγεσία των Εμιράτων γνωρίζει καλά τόσο το άνισο της συμμαχίας αυτής όσο και τον εύθραυστο χαρακτήρα της, ενώ ήδη υπάρχουν και τριβές μεταξύ των δύο χωρών. Αυτό είναι εμφανές, όταν απαγορεύτηκε στους πολίτες των Εμιράτων, για σύντομο χρονικό διάστημα το 2009, να εισέλθουν στη Σαουδική Αραβία ως αποτέλεσμα μιας ανεπίλυτης συνοριακής διαφοράς. (Al Zaabi and Awamleh, 2019) η οποία μέχρι σήμερα παραμένει ανεπίλυτη. Μία άλλη αιτία επιδείνωσης των σχέσεων Αμπού – Ντάμπι – Ριάντ είναι η απόσυρση των στρατευμάτων των ΗΑΕ από την Υεμένη το 2019, αφήνοντας την Σαουδική Αραβία εκτεθειμένη σε έναν δαπανηρό πόλεμο για την υπεράσπιση της ασφάλειας της.

Παράλληλα, τα ΗΑΕ προσπαθούν να ακολουθήσουν μία πιο αυτόνομη πολιτική, από ό,τι στο παρελθόν σε σχέση με τις σαουδαραβικές επιλογές. Έτσι, δέχθηκαν την εξομάλυνση των σχέσεων με το Κατάρ αλλά χωρίς ενθουσιασμό, δεδομένου ότι το Αμπού Ντάμπι φιλοδοξεί να υποκαταστήσει πολιτικά την Ντόχα στον αραβικό κόσμο. Αντιθέτως, όσον αφορά την υπογραφή της λεγόμενης Συμφωνίας του Αβραάμ με το Ισραήλ, έχοντας την στήριξη της Ουάσιγκτον, φαίνεται ότι τα ΗΑΕ είχαν εξασφαλίσει την συγκατάθεση του πρίγκιπα –διαδόχου Μοχάμεντ μπιν Σαλμάν. Όμως, αποκλίνοντα συμφέροντα μεταξύ των δύο χωρών υπάρχουν και σε οικονομικό επίπεδο, ακριβώς λόγω των άνισων μεγεθών τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το ζήτημα της αύξησης ή μείωσης της παραγωγής πετρελαίου στα πλαίσια του ΟΠΕΚ. Έτσι, όταν η Σαουδική, Αραβία πρότεινε στον ΟΠΕΚ μια παράταση στην Συμφωνία μείωσης στην παραγωγής πετρελαίου, προκλήθηκε ένταση στις σχέσεις των δύο χωρών. Παρ' όλ'

αυτά, τα ΗΑΕ δεν είναι σε θέση να αυτονομηθούν πλήρως από την Σαουδική Αραβία, αφού χρειάζονται την στήριξη του σαουδαραβικού βασιλείου. (Ghantous.G and Rashad M. 2021).

Η δεύτερη εσφαλμένη υπόθεση είναι η ιδέα ότι το Άμπου Ντάμπι, η «Μικρή Σπάρτη» του Κόλπου, εγκαταλείπει τη χρήση του στρατού του ως εργαλείου εξωτερικής πολιτικής. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι μαζί με την αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων με το Ισραήλ, αναπτύσσεται μία εταιρική σχέση μεταξύ των ΗΑΕ και του Ισραήλ, με επίκεντρο την στρατιωτική συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών (Almatrooshi, 2019).

Όμως, οι σχέσεις των δύο κρατών επεκτείνονται και σε άλλους τομείς, όπως η οικονομία, καθώς αυξήθηκαν κατακόρυφα ο όγκος των εμπορικών συναλλαγών, ενώ τον Μάρτιο του 2021, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα ίδρυσαν ένα ταμείο 10 δισεκατομμυρίων δολαρίων για επενδύσεις σε στρατηγικούς τομείς στο Ισραήλ, όπως η ενέργεια, η μεταποίηση, το νερό, το διάστημα, η υγειονομική περίθαλψη, η γεωργική τεχνολογία, μεταξύ άλλων. Η ίδρυση του ταμείου εντάσσεται στη δέσμευση των δύο χωρών για ανάπτυξη των οικονομικών σχέσεων και της ελεύθερης ροής αγαθών και υπηρεσιών, καθώς και συνεργασία σε τομείς διοργάνωσης εκθέσεων, ανταλλαγής εμπειριών και γνώσεων, επισκέψεων αντιπροσωπειών. Καλύπτει επίσης τη συνεργασία μεταξύ εμπορικών επιμελητηρίων, την ανάπτυξη γεωργικών τεχνολογιών και την προώθηση της κοινής έρευνας και ανάπτυξης (Bishara, 2020). Πάνω από 60 συμφωνίες στρατηγικής συνεργασίας υπογράφηκαν μεταξύ των δύο χωρών και έγιναν συνομιλίες για περαιτέρω ανάπτυξη της συνεργασίας στους τομείς της αεροπορίας, της επιμελητείας, των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, της επισιτιστικής ασφάλειας, της αφαλάτωσης του νερού, της τεχνητής νοημοσύνης και άλλων τομέων (Bishara, 2020).

Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί ότι τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα διαδραματίζουν βασικό ρόλο στην καταπολέμηση του εξτρεμισμού και της τρομοκρατίας, υπό τον Μοχάμεντ Μπιν Ζάγεντ να τόσο στο εσωτερικό της χώρας του όσο και σε περιφερειακό επίπεδο δημιουργώντας συνεργασίες με εταίρους σε όλο τον κόσμο για την αντιμετώπιση αυτής της παγκόσμιας απειλής (Worth.R 2020). Τα ΗΑΕ εκτιμούν τη δέσμευση της Ελλάδας να υποστηρίξει την περιφερειακή σταθερότητα και επιθυμούν

τη στενή συνεργασία για την αντιμετώπιση ορισμένων από τα πιο δύσκολα προβλήματα της περιοχής, καθώς και οι δυο χώρες βλέπουν τις επεκτατικές εξωτερικές πολιτικές ορισμένων γειτονικών κυβερνήσεων ως επίμονη πηγή αστάθειας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής (Barhouma, 2022).

2.3 Τα διακυβεύματα για την εξωτερική πολιτική της Σαουδικής Αραβίας

Οι αλλαγές που επήλθαν στην αμερικανική πολιτική σχέση με την περιοχή του Κόλπου υπό τον Πρόεδρο Μπάιντεν, η Σαουδική Αραβία αναγκάζεται να αναθεωρήσει την πολιτική της. Ιστορικά, η Σαουδική Αραβία απέφυγε την άμεση σύγκρουση με τους αντιπάλους της, χρησιμοποιώντας την οικονομική της ισχύ για να κατευθύνει τις περιφερειακές εξελίξεις και δίνοντας έμφαση στη διπλωματία ως το κύριο εργαλείο άσκησης εξωτερικής πολιτικής.

Ωστόσο, οι διεθνείς και περιφερειακές συνθήκες έχουν αλλάξει δραματικά κατά τρόπο που επηρεάζουν άμεσα την ασφάλεια του σαουδαραβικού βασιλείου, όπως για παράδειγμα η κρίση στην γειτονική Υεμένη και η εμφάνιση των σιτών Χούθι στο προσκήνιο. Έτσι, η Σαουδική Αραβία ενεπλάκη στρατιωτικά, από το 2015, στην κρίση της Υεμένης, χωρίς όμως να έχει καμία επιτυχία. Αντιθέτως, οι σύμμαχοί της, όπως η Αίγυπτος ή τα ΗΑΕ, απέσυραν τις δυνάμεις τους και το Ριάντ έμεινε εγκλωβισμένο σε έναν πόλεμο τον οποίο μέχρι σήμερα δεν μπορεί να κερδίσει. Μεταξύ άλλων αποτυχιών τα τελευταία χρόνια, οι Σαουδάραβες υιοθέτησαν την εκστρατεία «μέγιστης πίεσης» του Προέδρου Τραμπ κατά του Ιράν, συνέχισαν με τον αποκλεισμό του Κατάρ και παρενέβησαν στον εμφύλιο πόλεμο στην Υεμένη, όπως ήδη αναφέρθηκε, μόνο για να δουν κάθε μία από αυτές τις πρωτοβουλίες να αποτυγχάνει ή να καταρρέει (Sunik, 2018). Όλα αυτά ανάγκασαν το Ριάντ σε μία προσεκτικότερη διαχείριση των περιφερειακών προβλημάτων, στα πλαίσια της οποίας η διπλωματία καταλαμβάνει και πάλι σημαντική θέση (Farouk, 2020).

Σε αυτό το πλαίσιο, οι πρόσφατες αλλαγές πολιτικής της Σαουδικής Αραβίας ήταν αξιοσημείωτες. Με την πρωτοβουλία του al-Ula, ο Μοχάμεντ μπιν Σαλμάν έφερε την υπογραφή Συμφωνίας συμφιλίωσης με το Κατάρ, πρόσφερε στους Χούθι στην Υεμένη μια ιδιαίτερα γενναιόδωρη Συμφωνία κατάπαυσης του πυρός, επιδίωξε να ενισχύσει τις σχέσεις του βασιλείου με το Ιράκ, έφερε βελτίωση στις σχέσεις με το Ομάν, εξέτασε

μέτρα για την επανένταξη της Συρίας, και μάλιστα συμμετείχε σε απευθείας συνομιλίες με τον κύριο αντίπαλό του, το Ιράν. Με αυτές τις πρωτοβουλίες, ο διάδοχος στοχεύει να μειώσει τις περιφερειακές εντάσεις, να ελαχιστοποιήσει τη ζημιά στα συμφέροντα της Σαουδικής Αραβίας, να εδραιώσει την επιρροή της Σαουδικής Αραβίας, όπου είναι δυνατόν, και στην πορεία να κερδίσει την εύνοια του Λευκού Οίκου την οποία στερείται μετά την δολοφονία Κασόγκι (Farouk, 2020).

Πρόκειται για σημαντικές αλλαγές στην εξωτερική πολιτική της Σαουδικής Αραβίας όσον αφορά τους ανταγωνιστές και τους εταίρους. Για την επίτευξη των στόχων αυτών, ο πρίγκιπας διάδοχος Μοχάμεντ μπιν Σαλμάν χρησιμοποιεί, και πάλι, τις δυνατότητες της μεγαλύτερης οικονομίας στη Μέση Ανατολή και τη θέση του Θεματοφύλακα των δύο Ιερών Τζαμιών για να αποκαταστήσει το βασίλειο τη φυσική του θέση στην περιφερειακή τάξη και επίσης να προετοιμαστεί για την ευαίσθητη διαδικασία της διαδοχής του πατέρα του στον θρόνο(Farouk, 2020) .

Όσον αφορά το μείζων ζήτημα της Παλαιστίνης, το οποίο καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τις σχέσεις Ριάντ – Τελ Αβίβ, η λαϊκή υποστήριξη και συμπάθεια για τον παλαιστινιακό λαό παραμένει υψηλή μεταξύ των Σαουδαράβων πράγμα που σημαίνει ότι η Σαουδική Αραβία δεν θα ακολουθήσει το παράδειγμα των Εμιράτων και του Μπαχρέιν στην εξομάλυνση των επίσημων σχέσεών τους με το Ισραήλ. Για τους Σαουδάραβες, η ηγεσία του ευρύτερου ισλαμικού κόσμου και η ευαισθησία στον ρόλο τους ως φύλακα των ισλαμικών ιερών τόπων, παραμένει η υψηλότερη προτεραιότητά τους στην εξωτερική πολιτική.

Η επίσημη θέση της Σαουδικής Αραβίας στο Παλαιστινιακό, παραμένει η Αραβική Ειρηνευτική Πρωτοβουλία που προτάθηκε για πρώτη φορά από τον αείμνηστο βασιλιά Αμπντάλα το 2002, η οποία προϋποθέτει αναγνώριση του Ισραήλ και πλήρεις διπλωματικές σχέσεις του αραβικού κόσμου με το εβραϊκό κράτος, υπό τον όρο της ίδρυσης βιώσιμου και ανεξάρτητου παλαιστινιακού κράτους, εντός διεθνώς αναγνωρισμένων συνόρων, με πρωτεύουσα την Ανατολική Ιερουσαλήμ. Παρ' όλ' αυτά υπάρχουν διακριτικές επαφές μεταξύ του Ισραήλ και της Σαουδικής Αραβίας, ειδικά στον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας, οι οποίες αναμένεται να συνεχιστούν. (Farouk, 2020).

Δεδομένης της σχετικής, έστω, αποστασιοποίησης των ΗΠΑ από τον Κόλπο, η Σαουδική Αραβία επιθυμεί να καλύψει το κενό ασφάλειας που δημιουργείται, πράγμα το οποίο, όμως, είναι ιδιαίτερα δύσκολο, καθώς δεν υπάρχουν πολλές επιλογές στην διάθεση του Ριάντ, πέραν της Κίνας. Όμως, η έκταση της συνεργασίας της Σαουδικής Αραβίας με την Κίνα είναι συνάρτηση της αμερικανικής πίεσης. Όσο ισχυρότερη είναι αυτή η πίεση, τόσο πιο δύσκολο θα είναι για τα κράτη του Κόλπου να αγνοήσουν τα συμφέροντα της Ουάσιγκτον για να αναπτύξουν δεσμούς με το Πεκίνο (Feierstein and Guzansky, 2021).

Όπως προκύπτει, δεν αναμένεται να αποδώσουν καρπούς όλα τα περιφερειακά μέτρα που προωθεί ο Μοχάμεντ μπιν Σαλμάν, και αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τον διάλογο με το Ιράν. Ωστόσο, είναι απαραίτητες για την αντιμετώπιση του σεναρίου που περιμένει: οι ΗΠΑ να αποστασιοποιηθούν από τις ανησυχίες της περιοχής και το Ιράν, μετά την πιθανή επιστροφή του στην πυρηνική Συμφωνία, να ενισχύσει τη θέση του. Οι ΗΠΑ μπορούν και πρέπει να ενθαρρύνουν την επιστροφή του Ριάντ σε μια εξωτερική πολιτική που βασίζεται στη διπλωματία, τη μεσολάβηση και την οικονομική βοήθεια, ειδικά στο πλαίσιο της επιθυμίας τους να μειώσουν κάπως τη στρατιωτική και διπλωματική παρουσία τους στη Μέση Ανατολή. Η Σαουδική Αραβία είναι ένας κεντρικός περιφερειακός παίκτης που δεν μπορεί να αγνοηθεί χωρίς να θιγούν τα συμφέροντα των ΗΠΑ. Το οικονομικό, θρησκευτικό και πολιτικό βάρος του Ριάντ είναι ένα πλεονέκτημα για κάθε αμερικανική διοίκηση που επιδιώκει να προωθήσει μια πιο σταθερή, πιο ασφαλή περιοχή στο μέλλον (Feierstein and Guzansky, 2021).

Πέραν του αραβικού κόσμου και των σχέσεών της με το Ισραήλ και το Ιράν, η Σαουδική Αραβία επιδιώκει την διεύρυνση των σχέσεων της με χώρες με τις οποίες έχει κοινούς στόχους ή συμφέροντα και οι οποίες θα μπορούσαν να της προσφέρουν νέες διπλωματικές ή και στρατιωτικές δυνατότητες. Παράδειγμα μίας τέτοιας χώρας είναι η Ελλάδα, με την οποία η Σαουδική Αραβία άρχισε να συσφίγγει τις σχέσεις της, καθώς οι δύο χώρες έχουν κοινά συμφέροντα και κοινούς αντιπάλους, με αιχμή του δόρατος την Τουρκία. Πράγματι, η Τουρκία ενισχύει τους Αδελφούς Μουσουλμάνους, τους οποίους η Σαουδική Αραβία έχει εντάξει στον κατάλογο των τρομοκρατικών ισλαμικών οργανώσεων, ενώ οι απροκάλυπτα επιθετικές και επεκτατικές διαθέσεις της Τουρκίας εναντίον της Ελλάδας είναι πλέον ή σαφείς εδώ και καιρό.

Σχετικά με τη διένεξη Ελλάδα-Τουρκίας, η Σαουδική Αραβία έχει δηλώσει την υποστήριξή της στην Ελλάδα όχι μόνο σε διπλωματικό επίπεδο αλλά και με την πραγματοποίηση κοινής στρατιωτικής άσκησης. Επίσης, η Ελλάδα απέστειλε στην Σαουδική Αραβία συστοιχία πυραύλων Patriot, ως επισφράγισμα των σχέσεων των δύο χωρών στον αμυντικό τομέα, σχέσεις οι οποίες αναμένεται ότι θα αναπτυχθούν περαιτέρω. Έτσι, η Ελλάδα εξασφαλίζει αμυντική συνεργασία τόσο με την Σαουδική Αραβία όσο και με τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, όπως ήδη αναφέρθηκε.

Σε αυτή τη νέα εποχή, είναι σαφές ότι η ηγεσία της Σαουδικής Αραβίας έχει δεσμευτεί να επιδιώξει μια ατζέντα εξωτερικής πολιτικής που εξυπηρετεί και την εσωτερική της πολιτική. Πράγματι, οι επιπτώσεις από την πτώση των πωλήσεων πετρελαίου εξ αιτίας της πανδημίας του COVID-19, αλλά και οι ανησυχίες για το μεταπετρελαϊκό μέλλον της χώρας, η λαϊκή δυσαρέσκεια από την αποτυχία στον πόλεμο της Υεμένης, οι αυξανόμενες εσωτερικές εντάσεις, τόσο λόγω της μείωσης παροχών προς τους πολίτες όσο και λόγω των αντιδράσεων που προκάλεσαν σε συντηρητικούς κύκλους οι αλλαγές που εμπεριέχονται στο φιλόδοξο πρόγραμμα, δηλαδή το «Όραμα 2030» που εξήγγειλε ο πρίγκιπας Μοχάμεντ μπιν Σαλμάν, δημιουργούν μία τεράστια πίεση στην ηγεσία της Σαουδικής Αραβίας. Φαίνεται λοιπόν, ότι όλοι αυτά τα εσωτερικά προβλήματα θα βαρύνουν σημαντικά στην διαμόρφωση της τόσο της εσωτερικής όσο και της εξωτερικής πολιτικής του σαουδαραβικού βασιλείου (Feierstein and Guzansky, 2021).

Κεφάλαιο 3

Οι προοπτικές της συνεργασίας Ελλάδος, ΗΑΕ και Σαουδικής Αραβίας

3.1 Οι προοπτικές για την Ελλάδα

Η στροφή που παρατηρείται στην ελληνική εξωτερική πολιτική ήδη από το 2010, οφείλεται στην αυξανόμενη τουρκική επιθετικότητα αλλά και στις περιφερειακές αναστατώσεις που προκλήθηκαν από τις αραβικές εξεγέρσεις έναν χρόνο αργότερα. Η στροφή περιλαμβάνει στενές σχέσεις με το Ισραήλ αλλά και την ανάπτυξη σχέσεων με τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και την Σαουδική Αραβία.

Για τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, τη Σαουδική Αραβία και την Αίγυπτο μετά την ανατροπή του Μοχάμεντ Μόρσι, η Άγκυρα και η σύμμαχός της Ντόχα, έγιναν αντιληπτές από τις τρεις αυτές χώρες, ως κοινός εχθρός. Για το Ισραήλ, οι ανατροπές που επέφεραν οι αραβικές εξεγέρσεις, επιβάρυναν ακόμα περισσότερο το περιφερειακό περιβάλλον ασφάλειας, το οποίο είχε ήδη διαταραχθεί από την ρήξη στις σχέσεις Τέλ Αβίβ – Άγκυρας, με αφορμή το αιματηρό επεισόδιο του Μανί Ματμαρα, τον Μάιο του 2010. Μέσα σε αυτές τις συνθήκες, και με δεδομένη την επιθετική πολιτική της Τουρκίας έναντι της Ελλάδας και της Κύπρου, με αφορμή τις έρευνες για ανεύρεση υποθαλάσσιων ενεργειακών κοιτασμάτων, η Αθήνα πήρε την πρωτοβουλία δημιουργίας μίας τριμερούς συνεργασίας Ελλάδας – Κύπρου – Ισραήλ. Αν και, όπως τονίστηκε επανειλημμένως, η συνεργασία αυτή, που ακολουθήθηκε και από αυτές με την Αίγυπτο και την Ιορδανία, δεν στρεφόταν κατά της Τουρκίας, ωστόσο η Άγκυρα θεώρησε ότι επρόκειτο ακριβώς περί αυτού. Στην πραγματικότητα όμως, είναι η Τουρκία εκείνη η οποία δεν επιθυμεί να είναι μέρος της λύσης περιφερειακών προβλημάτων, αλλά δημιουργός πολλών από αυτά.

Με αυτά τα δεδομένα η ελληνική εξωτερική πολιτική διευρύνθηκε και, εν πολλοίς, άλλαξε κατεύθυνση όσον αφορά την μεσανατολική της πολιτική. Πάντως, είναι θετικό ότι η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας είναι πολυδιάστατη, αν και αυτό το γεγονός από μόνο του δεν μπορεί να επιλύσει τις ελληνο-τουρκικές διαφορές στο Αιγαίο ούτε το Κυπριακό. Μπορεί όμως να λειτουργήσει θετικά για την Ελλάδα όχι μόνο ως

εξισορροπητικός πολιτικό – στρατιωτικός παράγοντας, αλλά και ως οικονομικός μοχλός

Πράγματι, το 2021, η αξία του εξωτερικού εμπορίου εκτός πετρελαίου μεταξύ ΗΑΕ και Ελλάδας έφτασε σχεδόν τα 2,1 δισεκατομμύρια AED, με παρουσιάζοντας αύξηση 67% σε σύγκριση με το 2020 και 23% σε σύγκριση με το 2019, αντικατοπτρίζοντας μια σημαντική άνοδο σε σύγκριση με τα προ πανδημίας επίπεδα. Η αξία των ελληνικών επενδύσεων στα ΗΑΕ ξεπέρασε τα 341 εκατ. AED μέχρι το τέλος του 2019, εκ των οποίων περίπου το 50% αφορούσε σε κτηματομεσιτικές δραστηριότητες, 23% σε μεταφορές και αποθήκευση, 20% σε κατασκευές και 4% σε πληροφορίες και επικοινωνίες. Εν τω μεταξύ, το υπόλοιπο των άμεσων επενδύσεων των ΗΑΕ στην Ελλάδα ξεπέρασε τα 954 εκατομμύρια AED μέχρι το τέλος του 2020 (Adameczyk, 2020).

Εξ άλλου, φαίνεται ότι υπάρχουν σημαντικές προοπτικές ανάπτυξης των οικονομικών σχέσεων της Ελλάδας με τα ΗΑΕ, οι οποίες θα υποστηρίξουν και θα αναπτύξουν τις τοπικές επιχειρήσεις και των δύο χωρών που δραστηριοποιούνται στους τομείς της γεωργίας, των κατασκευών, του χάλυβα και του αλουμινίου, της κεραμικής, των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, της μηχανικής και της διαχείρισης απορριμμάτων. Η εταιρική σχέση θα τονώσει επίσης την ανάπτυξη και των μεσαίων κεφαλαίων και θα ενισχύσει το εμπόριο χαλάλ¹ μέσω της προώθησης και της χρήσης οικονομικών λύσεων που με τη Σαρία.

Ήδη η Συμφωνία που έχει γίνει ανάμεσα στις δύο χώρες θα βοηθήσει τις επιχειρήσεις και από τις δύο χώρες να επεκταθούν, σε διεθνές επίπεδο, υποστηριζόμενες από ένα ευρύ φάσμα εργαλείων διασφάλισης πιστώσεων και διευκόλυνσης πρόσβασης στις διεθνείς αγορές. Παράλληλα, είναι πολύ σημαντικό το γεγονός ότι υπάρχει αμοιβαία πρόθεση περαιτέρω ανάπτυξης της εταιρικής σχέσεις Ελλάδα – Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων, με σκοπό τη δημιουργία νέων ευκαιριών

---

¹Το Χαλάλ (αραβικά: حلال) είναι αραβικός όρος και σημαίνει κάτι το επιτρεπτό από τον ισλαμικό νόμο. Το αντίθετο, δηλαδή το μη αποδεκτό και απαγορευμένο λέγεται Haram (Χαράμ). Τα τρόφιμα χαλάλ ξεχωρίζουν από τα υπόλοιπα προϊόντα της αγοράς εξαιτίας των συστατικών τους και του τρόπου παραγωγής ή σφαγής τους (όταν πρόκειται για ζώα εκτός από ψάρια και θαλασσινά), γι' αυτό το λόγο φέρουν ειδική πιστοποίηση (σφραγίδα). Τα τρόφιμα Χαλάλ δεν περιέχουν ποτέ ουσίες από χοιρινό κρέας & αίμα και αλκοόλ. Βλ. <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A7%CE%B1%CE%BB%CE%AC%CE%BB> (πρόσβαση: 10/04/2022).

μεταξύ των επιχειρηματικών κλάδων και του ιδιωτικού τομέα των δύο χωρών. Ήδη γίνονται προσπάθειες προς αυτήν την κατεύθυνση και αυτό προκύπτει, μεταξύ άλλων και από την ανταλλαγή επισκέψεων εμπορικών αλλά και επίσημων αντιπροσωπειών για την επέκταση των διαύλων επικοινωνίας μεταξύ επιχειρηματιών και επενδυτών από τις δύο χώρες.

Αξιοποιώντας τη μακροπρόθεσμη διμερή σχέση μεταξύ Ελλάδας και ΗΑΕ, αυτή η εταιρική σχέση θα διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην ενίσχυση της οικονομικής σταθερότητας και της εμπορικής ισχύος και των δύο χωρών. Αυτό θα δημιουργήσει σημαντικά οφέλη για τις ελληνικές επιχειρήσεις, όπως η διείσδυση σε νέες αγορές στις οποίες μέχρι τώρα δεν είχαν πρόσβαση. Τέλος, πέραν του οικονομικού οφέλους για τις ελληνικές επιχειρήσεις, η στρατιωτική συνεργασία μεταξύ Ελλάδας και Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων διευρύνει τις δυνατότητες των δύο χωρών στον αμυντικό τομέα και δημιουργεί νέες ευκαιρίες ανάπτυξης της ελληνικής αμυντικής βιομηχανίας.

3.2 Οι προοπτικές για τα ΗΑΕ

Θα διατηρηθούν αυτές οι συμμαχίες μεταξύ της λεγόμενης «Νέας Μέσης Ανατολής» και της «Νέας Ευρώπης»; Μια αλλαγή στη συνολική κατάσταση στη Μέση Ανατολή, έστω και μικρή, θα μπορούσε να αποτελέσει τον καταλύτη, ώστε δρομολογηθούν εξελίξεις, οι οποίες μπορεί να μην μπορούν να επιλύσουν τα συσσωρευμένα προβλήματα της περιοχής, όμως, μπορούν να λειτουργήσουν πολλαπλασιαστικά κατά θετικό τρόπο. Θα πρέπει να θυμόμαστε ότι τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα έχουν ένα συγκεντρωτικό πολιτικό σύστημα, με επίκεντρο τον ηγεμόνα και χωρίς εκλεγμένο κοινοβούλιο. Αυτό σημαίνει ότι εάν υπάρξει οποιουδήποτε είδους αλλαγή στην ηγεσία του Άμπου Ντάμπι, τότε είναι πιθανές και αλλαγές στην εξωτερική πολιτική της χώρας. Ομοίως, η πολιτική στα ΗΑΕ (και στην περιοχή του Κόλπου γενικά) είναι συνήθως συναλλακτική και προσωπική. Αυτό σημαίνει ότι ένα μεμονωμένο γεγονός μπορεί να προκαλέσει μεγάλες αλλαγές στις θεώρηση των πραγμάτων και στην εκτίμηση τους, επιφέροντας και αλλαγές στην εξωτερική πολιτική της χώρας. προοπτικές και τελικά στην πολιτική (Arafāt , 2020).

Προς το παρόν, όμως, τόσο τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα όσο και η Ελλάδα αντιτίθενται στην εμπλοκή της Τουρκίας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου,

αλλά και του Κόλπου, ιδιαίτερα στην υποστήριξη της Άγκυρας προς τη διεθνώς αναγνωρισμένη Λιβυκή Κυβέρνηση Εθνικής Συμφωνίας (GNA) που εδρεύει στην Τρίπολη. Τα ΗΑΕ είναι ένας από τους κύριους υποστηρικτές της αντίπαλης κυβέρνησης υπό τον Χαλίφα Χάφταρ που εδρεύει στα ανατολικά της χώρας (Arafāt , 2020).

Για να βελτιώσει τη στρατιωτική διαλειτουργικότητα με τους συμμάχους της, να παρέχει εκπαίδευση στα δικά της στρατεύματα και τον τελευταίο καιρό, για να στείλουν ένα μήνυμα στην Τουρκία, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα έχουν αποδώσει αυξανόμενη σημασία στη διεξαγωγή κοινών στρατιωτικών ασκήσεων με τους περιφερειακούς εταίρους της, δηλαδή την Ελλάδα και την Αίγυπτο. Μερικές από αυτές ήταν ασκήσεις χερσαίας άμυνας και ασφάλειας, με την χρήση συμβατικών και υβριδικών μέσων, όπως επίσης και ασκήσεις στην Ανατολική Μεσόγειο, την Ερυθρά Θάλασσα και τον Κόλπο. Οι ασκήσεις αυτές είχαν διάρκεια λίγων ημερών έως και ενός μηνός. Μόνο μεταξύ 2018 και 2020, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα έχουν ολοκληρώσει τουλάχιστον 10 διαφορετικές κοινές στρατιωτικές ασκήσεις στις περιοχές που αναφέρθηκαν και στις οποίες συμμετείχαν, κατά περίπτωση, χώρες όπως η Ελλάδα, η Κύπρος, η Ιταλία, η Γαλλία, το Ισραήλ, το Ηνωμένο Βασίλειο, οι ΗΠΑ, η Αίγυπτος, το Μπαχρέιν, η Σαουδική Αραβία, η Ιορδανία, το Σουδάν και το Κουβέιτ (Almatrooshi, 2019).

Οι στρατιωτικές ασκήσεις είναι μόνο ένα κομμάτι της στρατηγικής των Εμιράτων για τη δημιουργία ενός δικτύου χωρών που είναι πρόθυμες να συγκατήσουν την Τουρκία. Εκτός από αυτές τις ασκήσεις, τα ΗΑΕ βασίζονται σε τρία πρόσθετα στοιχεία για την ενίσχυση αυτής της άτυπης συμμαχίας. Πρώτον, αμοιβαία αμυντικά προγράμματα για την ενίσχυση των δεσμών με συγκεκριμένες χώρες. Δεύτερον, συναντήσεις και διαλόγους υψηλού επιπέδου με τους μεσογειακούς εταίρους τους, ιδίως όσον αφορά την ασφάλεια και την άμυνα. Τρίτον, η καλλιέργεια στρατιωτικών-βιομηχανικών δεσμών μεταξύ των ΗΑΕ και ορισμένων μεσογειακών χωρών. Για παράδειγμα, μεταξύ 2007-2016, τέσσερις από τους δέκα κορυφαίους προμηθευτές όπλων στα ΗΑΕ ήταν μεσογειακές χώρες, με τη Γαλλία και την Ιταλία να πρωτοστατούν (Arafāt , 2020). Αν και μια τέτοια συνεργασία δεν αποσκοπεί πάντα ρητά στην αντιμετώπιση της τουρκικής στρατιωτικής διεκδίκησης, συμβάλλει σε αυτόν

τον στόχο έμμεσα και παράλληλα ενισχύει την άμυνα των ΗΑΕ στην αντιμετώπιση κινδύνων που υπάρχουν στο υποσύστημα του Κόλπου.

Αναφορικά με την Τουρκία, τα ΗΑΕ δεν επιθυμούν την ρήξη, όπως προκύπτει από την αντικατάσταση του υπουργού Εξωτερικών των Εμιράτων Anwar Gargash, του οποίου η ρητορική προς την Τουρκία ήταν παραδοσιακά εμπρηστική. Τελικά, τον Μάιο του 2021, ένας νέος Τούρκος πρεσβευτής ανέλαβε καθήκοντα στα ΗΑΕ, αν και, σύμφωνα με δήλωση του Υπ.Εξ. των Εμιράτων, πρόκειται για εξομάλυνση των σχέσεων των δύο χωρών και όχι για συμφιλίωση. Για να γίνει κάτι τέτοιο και οι δύο θα πρέπει να αντιμετωπίσουν ορισμένα θεμελιώδη σημεία διαφωνίας (Almatrooshi, 2019).

Πιθανότατα, οι αντιπαραθέσεις χαμηλής έντασης θα συνεχιστούν, κυρίως πρωτίστως λόγω ενός πυρήνα ιδεολογικής διαφωνίας για τον ρόλο του πολιτικού Ισλάμ, που εκπροσωπείται κυρίως από την Μουσουλμανική Αδελφότητα, και δευτερευόντως λόγω μιας δυναμικής γεωπολιτικού ανταγωνισμού που έχει εδραιωθεί στην Ανατολική Μεσόγειο, Λιβύη, Ερυθρά Θάλασσα και Κέρας της Αφρικής. Μέχρι αυτές οι τριβές να πάνε να υπάρχουν, μια ειλικρινής και ειλικρινής συμφιλίωση φαίνεται απίθανη. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Τουρκία έχει εκμεταλλευτεί αυτή την χαμηλής έντασης αντιπαράθεση για να ενισχύσει το «αφήγημα» σύμφωνα με το οποίο οι παρεμβάσεις των ξένων αποτελούν πηγή όλων των δεινών στη χώρα (Bianco and Rocha, 2021).

Εν τω μεταξύ, τα ΗΑΕ έχουν εργαλειοποιήσει την αντιπαράθεση για να ενισχύσουν τους δεσμούς τους με Ευρωπαϊκές χώρες και με τις ΗΠΑ, σε μια περίοδο που η Άγκυρα δημιουργεί συνεχώς προβλήματα στους δυτικούς της συμμάχους, δοκιμάζοντας την ανοχή τους. Είναι πολύ απίθανο οι εντάσεις μεταξύ ΗΑΕ και Τουρκίας να κλιμακωθούν σε ακραίο επίπεδο, καθώς ένας τέτοιος ανταγωνισμός θα ήταν αρνητικός και για τις δύο χώρες, όταν αντιμετωπίζουν, μάλιστα, πολύ πιο πιεστικά και επείγοντα ζητήματα.

Συμπερασματικά, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα απολαμβάνουν μια ζωντανή και αναπτυσσόμενη οικονομική σχέση με την Ελλάδα. Μέσω των κοινών τους προσπαθειών, οι δύο χώρες πέτυχαν να οικοδομήσουν μια βιώσιμη και ποικιλόμορφη εταιρική σχέση με πολλά υποσχόμενες και αυξανόμενες προοπτικές ανάπτυξης.

Σήμερα, μέσω της Investopia,² ενισχύουν αυτή τη συνεργασία με ένα νέο όραμα που εστιάζει στο μέλλον και στον τρόπο με τον οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί η τεχνολογία για την επίτευξη της επιθυμητής οικονομικής ανάπτυξης των δύο χωρών (Colombo, 2015).

Η συνεργασία με την Ελλάδα χαρακτηρίζεται από την ποικιλομορφία των τομέων της και από το ότι υπάρχουν επιτυχημένες επενδύσεις στα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και στην Ελλάδα σε πολλούς ζωτικούς οικονομικούς τομείς, όπως οι φαρμακοβιομηχανίες, η ανάπτυξη υποδομών, η ναυπηγική και τα αγροτικά έργα. Τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα επιθυμούν να επεκτείνουν τους υπάρχοντες τομείς οικονομικής δράσης για να καλύψουν διάφορους στρατηγικούς τομείς, τώρα και στο μέλλον, όπως η κυκλική οικονομία, οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, ο τουρισμός, η αεροπορία, η τεχνολογία πληροφορικής, οι τηλεπικοινωνίες, η χρηματοοικονομική και τραπεζική τεχνολογία, η επισιτιστική ασφάλεια και οι μεταφορές, στόχοι που υποστηρίζουν το όραμα των ΗΑΕ για τα επόμενα 50 χρόνια, καθώς και τις αναπτυξιακές στρατηγικές που έχει υιοθετήσει η Ελλάδα.

3.3 Οι προοπτικές για την Σαουδική Αραβία

Οι σχέσεις πολιτικής και ασφάλειας μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου, αφενός, και των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων και της Σαουδικής Αραβίας, αφετέρου, έκαναν ένα σημαντικό βήμα προς τα εμπρός τον τελευταίο χρόνο. Πολιτικές συναντήσεις, συμφωνίες ασφαλείας και κοινές στρατιωτικές ασκήσεις, οδηγούν σε πιθανή εμφάνιση μιας νέας περιφερειακής ευθυγράμμισης. Στη βάση αυτής της σύγκλισης βρίσκεται μια προσπάθεια να ματαιωθούν οι περιφερειακές φιλοδοξίες της Άγκυρας, συνδέοντας τον Κόλπο με την Ανατολική Μεσόγειο. Είναι πιθανό ότι οι εταίροι του Ισραήλ στον Κόλπο θα ήθελαν να δουν πιο ενεργή συμμετοχή από το Ισραήλ στην αντιμετώπιση της Άγκυρας. Αν και το Ισραήλ έχει συμφέρον να περιορίσει τη δραστηριότητα της Τουρκίας στην περιοχή, ο άτυπος χαρακτήρας της ευθυγράμμισης Ελλάδας-Κόλπου

---

² Στρατηγική Συμφωνία επενδυτικής συνεργασίας μεταξύ της Ελληνικής Αναπτυξιακής Τράπεζας, της Ελληνικής Αναπτυξιακής Τράπεζας Επενδύσεων και της κρατικής εταιρίας ADQ (Abu Dhabi Development Company) των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων ύψους 4 δις δολαρίων μέσω ενός προγράμματος, όπου συγκεντρώνονται οι σημερινοί πρωτοπόροι επενδύσεων παγκόσμιας επιχειρηματικής δραστηριότητας στα ΗΑΕ και στον κόσμο. "Investopia". 2022. *Investopia.Ae*. Accessed July 7. https://www.investopia.ae/#about_us.

διευκολύνει το εβραϊκό κράτος να κρατήσει χαμηλό προφίλ και να αποφύγει την αύξηση της έντασης με την Άγκυρα (Feierstein and Guzansky, 2021).

Οι περιφερειακές αναταραχές και οι ανακαλύψεις φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο αποτελούν το υπόβαθρο για τους διευρυμένους δεσμούς μεταξύ του υποσυστήματος του Κόλπου και αυτού της Ανατολικής Μεσογείου, που επιδεινώνονται από τις διεκδικητικές περιφερειακές πολιτικές της Άγκυρας. Από την άλλη, το Ριάντ και το Άμπου Ντάμπι έχουν ανταγωνιστεί μεταξύ τους για να διαμορφώσουν την περιφερειακή τάξη στη Μέση Ανατολή, μετά τις ανατροπές του 2011 και από το 2017, η τουρκική στρατιωτική βάση στο Κατάρ αποτελεί συνεχή πηγή έντασης μεταξύ των τριών χωρών. Επίσης, οι χώρες αυτές, άρχισαν να παρεμβαίνουν σε περιοχές που χαρακτηρίζονται από αστάθεια και κενό ισχύος μακριά από τα σύνορά τους, όπως η εμπλοκή τους στον εμφύλιο πόλεμο στη Λιβύη έχει ουσιαστικό αντίκτυπο στις ισορροπίες και στις εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο. Εκτός από την κατασκευή στρατιωτικών βάσεων, λιμανιών και την υποστήριξη πληρεξουσίων, οι χώρες αυτές προσπάθησαν να σχηματίσουν συμμαχίες, αν και χαλαρές, για να προωθήσουν τα συμφέροντά τους (Feierstein and Guzansky, 2021).

Τα τελευταία χρόνια, το Ριάντ και το Άμπου Ντάμπι εξέτασαν τρόπους εμβάθυνσης της συνεργασίας τόσο μεταξύ τους όσο και με άλλες χώρες που ανησυχούν από την επιθετική και επεκτατική πολιτική, ιδίως στη Μεσόγειο Θάλασσα και την Ερυθρά Θάλασσα, με στόχο να την ανακόψουν. Παρόμοια κίνητρα, μεταξύ άλλων, συνέβαλαν επίσης στη Συμφωνία εξομάλυνσης μεταξύ του Ισραήλ και των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων, τα οποία θεωρούν την Άγκυρα ως γεωστρατηγικό αντίπαλο, και στην περίπτωση του Άμπου Ντάμπι, επίσης και ιδεολογικά. Αυτές οι εξελίξεις ταιριάζουν καλά με τις διπλωματικές πρωτοβουλίες της Κύπρου και της Ελλάδας που αφορούν την Ανατολική Μεσόγειο (Feierstein and Guzansky, 2021).

Καθώς οι συνομιλίες και οι συναντήσεις μεταξύ υψηλόβαθμων στελεχών και των δύο πλευρών πραγματοποιούνται με αυξημένη συχνότητα, οι αεροπορικές ασκήσεις έχουν σχεδιαστεί όχι τόσο για να δοκιμάσουν την ικανότητα των στρατευμάτων των δύο χωρών, αλλά περισσότερο για να δείξουν πρώτον την υποστήριξη και την αλληλεγγύη χωρών του Κόλπου προς την Ελλάδα και δεύτερον για να στείλουν ένα

μήνυμα στην Άγκυρα ότι με την συμμαχική ευθυγράμμιση, οι χώρες αυτές είναι αποφασισμένες να εμποδίσουν την επεκτατική της πολιτική. Οι αναφορές στο Ισραήλ για αυξανόμενη συνεργασία μεταξύ της Ελλάδας και των χωρών του Κόλπου δεν είναι σπάνιες. Τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και το Ισραήλ συμμετείχαν επίσης στην διεθνή αεροπορική άσκηση «Ηνίοχος» στην Ελλάδα τον Απρίλιο του 2021, και σε αντίθεση με τα προηγούμενα χρόνια, το Άμπου Ντάμπι δέχθηκε η συμμετοχή του σε άσκηση μαζί με το Ισραήλ να είναι δημόσια (Mehzer, 2021).

Οι στενότερες σχέσεις μεταξύ πολλών χωρών του Κόλπου και της Ελλάδας διαμορφώνονται παράλληλα με τις προσπάθειες προσαρμογής της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής μετά την εκλογή του Μπάιντεν ως προέδρου των Ηνωμένων Πολιτειών. Αυτές οι προσπάθειες βρίσκονται σε εξέλιξη, μεταξύ άλλων, με τη Σαουδική Αραβία, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και την Ελλάδα, και συνοδεύονται από κάποιο βαθμό πραγματισμού από την Άγκυρα, η οποία έχει δηλώσει την επιθυμία της να αποκαταστήσει τις σωστές σχέσεις με αυτές τις χώρες. Ωστόσο, η Άγκυρα δυσκολεύεται να αποδείξει στα εμπλεκόμενα μέρη ότι οι προσπάθειές της για εκτόξευση των σχέσεών της μαζί τους είναι ειλικρινείς και ότι το κίνητρό της δεν είναι απλώς να διαλύσει την σύμπραξη των χωρών αυτών εναντίον της.

Αν και η μονιμότητα και ο δεσμευτικός χαρακτήρας αυτής της σύμπραξης είναι αμφισβητήσιμη, είναι πιθανό, ιδίως δεδομένης της αμυντικής Συμφωνίας που υπέγραψαν τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και η Ελλάδα, τα συμμετέχοντα μέρη να αναμένουν βοήθεια και υποστήριξη το ένα από το άλλο για την επίτευξη των συμφερόντων και των αναγκών τους τόσο στην άμυνα όσο και στην οικονομία. Η στρατιωτική ισχύς των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων και της Σαουδικής Αραβίας είναι ανεπαρκής για να αλλάξει την ισορροπία δυνάμεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο και η στρατιωτική συμβολή της Ελλάδας στην άμυνα της Αραβικής Χερσονήσου είναι επίσης αμελητέα. Η σύμπραξή τους, ωστόσο, ακόμη και αν είναι προσωρινή και μη δεσμευτική, έχει σημαντική πολιτική σημασία, γιατί αυξάνει την απομόνωση της Άγκυρας και την αναγκάζει να επανεξετάσει την περιφερειακή της πολιτική.

Τα στρατηγικά κίνητρα που οδήγησαν πολλά κράτη του Κόλπου να αυξήσουν τη συμμετοχή τους στην Ανατολική Μεσόγειο τα τελευταία χρόνια είναι σε μεγάλο βαθμό συγκυριακά και εξαρτώνται από τις περιστάσεις. Για παράδειγμα, οι αλλαγές και οι αναπροσαρμογές στην τουρκική πολιτική και στην πολιτική των ΗΠΑ στην περιοχή σίγουρα θα επηρεάσουν την ανάγκη των κρατών του Κόλπου για στρατιωτική παρουσία σε άλλα υποσυστήματα, όπως της Βόρειας Αφρικής, δεδομένης της σχέσης συγκοινωνούντων δοχείων μεταξύ των αραβικών χωρών αλλά και του μείζονος ζητήματος του πολιτικού Ισλάμ. Μια τουρκική υποχώρηση από την επεκτατική και επιθετική πολιτική της, εάν συμβεί, θα συμβάλει στην εξομάλυνση των σχέσεων της με την Ελλάδα και κρατών του Κόλπου. Επιπλέον, εάν οι Ηνωμένες Πολιτείες καταφέρουν να ισορροπήσουν μεταξύ της επιθυμίας τους να μειώσουν τη συμμετοχή τους στη Μέση Ανατολή και της ανάγκης να στείλουν ένα μήνυμα στους περιφερειακούς συμμάχους τους ότι δεν τους εγκαταλείπουν, ενδεχομένως η ανάγκη των περιφερειακών μερών για ανεξάρτητη δράση θα εξασθενήσει. Εφόσον οι κυρίαρχες τάσεις στην περιοχή φαίνεται να κινούνται προς την αντίθετη κατεύθυνση και δεδομένης της στρατηγικής ισορροπίας και της κοινής στάσης απέναντι στην Τουρκία, αυτό που τώρα, ίσως εκτιμάται ως προσωρινό, μπορεί να γίνει μόνιμο και η επιτευχθείσα σύμπραξη Ελλάδας – ΗΑΕ και Σαουδικής Αραβίας μπορεί να ριζώσει (Qadir and Rehman, 2016).

Τελικά, η Σαουδική Αραβία και τα ΗΑΕ πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι η αντιμετώπιση των περιφερειακών προκλήσεων και απειλών δεν είναι ένα παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος και ότι μπορεί να επιτευχθεί αμοιβαίο όφελος. Αν και συνεχίζουν τον ανταγωνισμό τους, θα ήταν επωφελέστερος ο συντονισμός των πολιτικών τους, πράγμα που μπορεί να προωθήσει περαιτέρω τα εθνικά τους συμφέροντα. Το κλειδί για το αμοιβαίο όφελος θα είναι η εξεύρεση τομέων συνεργασίας κυρίως σε τεχνολογίες αιχμής και τρεις συγκεκριμένες ιδέες μπορούν να επιταχύνουν τα αντίστοιχα οράματά τους για το μέλλον.

Συνεργασίες υποδομής: Η συνεργασία σε έργα υποδομής μεγάλης κλίμακας στον τομέα των τροφίμων και της γεωργίας, των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και των μεταφορών, θα εξυπηρετήσει τα αμοιβαία εθνικά συμφέροντα στην επισιτιστική ασφάλεια, την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, ενώ θα μειώσει το κόστος για την κάθε χώρα ξεχωριστά και θα μπορούσε να

προκαλέσει την προσέλκυση διεθνών κεφαλαίων. Τέτοια έργα έχουν τη δυνατότητα να αυξήσουν την δημιουργία θέσεων εργασίας, να προωθήσουν την καινοτομία και να υποστηρίξουν σχετικές μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (Qadir and Rehman, 2016).

Περιφερειακό ταμείο τεχνολογίας ανάπτυξης: Ενώ κάθε χώρα έχει επεκτείνει μεμονωμένα προγράμματα για τη χρηματοδότηση νεοφυών επιχειρήσεων (startups), λείπουν τα αναγκαία κεφάλαια για την περαιτέρω ανάπτυξή τους. Η συνεργασία σε ένα περιφερειακό ταμείο για τη χρηματοδότηση επιτυχημένων νεοφυών επιχειρήσεων θα τονώσει την τοπική απασχόληση, έρευνα και ανάπτυξη, θα ενισχύσει τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, θα συνεισφέρει στην αύξηση του ΑΕΠ, μειώνοντας, παράλληλα, την ανεργία, αυξάνοντας την παραγωγικότητα και οδηγώντας στην δημιουργία και άλλων νεοφυών επιχειρήσεων. Το ταμείο τεχνολογίας ανάπτυξης θα συμπληρώσει την τοπική αγορά επιχειρηματικών κεφαλαίων, συμβάλλοντας στην ενίσχυση των πιο επιτυχημένων νεοφυών επιχειρήσεων. Οι δημιουργικές δομές αμοιβαίων κεφαλαίων μπορούν να παρέχουν πρόσβαση σε τοπικούς ιδιώτες επενδυτές και μεγάλους διεθνείς επενδυτές σε υψηλής ανάπτυξης ιδιωτικές εταιρείες τεχνολογίας. Και οι δύο χώρες έχουν επενδύσει στο Vision Fund της Softbank, οπότε γιατί να μην επενδύσουν πόρους και για ένα Vision Fund MENA (Middle East and North Africa) Vision Fund; (Farouk, 2020).

Επενδύσεις και συντονισμός ψηφιακής πολιτικής: Η άνοδος του ηλεκτρονικού εμπορίου, της εξ αποστάσεως εργασίας και του fintech³ έχει τη δυνατότητα να επεκτείνει τις εμπορικές ευκαιρίες σε αγαθά και υπηρεσίες μεταξύ των δύο χωρών και ευρύτερα. Ένα σχέδιο που βρίσκεται ήδη σε εξέλιξη είναι το Project Aber, το οποίο η Σαουδική Αραβία και τα ΗΑΕ ξεκίνησαν το 2019 για να διερευνήσουν τη σκοπιμότητα δημιουργίας ενός διασυνοριακού ψηφιακού_νομίσματος. Η ανάπτυξη ομάδων εργασίας, ειδικά μεταξύ φορέων προώθησης επενδύσεων και φορέων ψηφιακής ανάπτυξης, θα δημιουργήσει μια πλατφόρμα ανταλλαγής ιδεών, η οποία θα οδηγήσει σε αμοιβαίως επωφελή συντονισμό πολιτικών για την προώθηση της ανάπτυξης της περιφερειακής

---

³ Ο όρος fintech προκύπτει από τη σύντμηση των όρων financial και technology και αφορά τις εταιρείες εκείνες που παρέχουν χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες με τη βοήθεια της τεχνολογίας, από καταθετικούς λογαριασμούς και μισθοδοσία, έως δανειοδότηση, επενδύσεις και διαχείριση περιουσίας. ("Το Fintech «Θαύμα» Της Ανατολικής Ευρώπης | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" 2022)

ψηφιακής οικονομίας και την περαιτέρω τόνωση των διεθνών επενδύσεων (Farouk, 2020).

Επιπρόσθετα, πολλές δυνατότητες ανάπτυξης παρουσιάζει η Στρατηγική Εταιρική Σχέση, που αναπτύσσεται τα δύο τελευταία χρόνια μεταξύ Ελλάδας και Σαουδικής Αραβίας και αφορά τις Επιχειρηματικές Επενδυτικές Σχέσεις, στους τομείς του τουρισμού, της ενέργειας, των κατασκευών, των υποδομών, της καινοτομίας και της αγροτοδιατροφής, του ψηφιακού τομέα και της επιμελητείας. Σημαντικά επενδυτικά φόρουμ έχουν πραγματοποιηθεί το τελευταίο εξάμηνο ανάμεσα στις δύο χώρες με αυξημένη συμμετοχή επιχειρηματιών από πολλούς κλάδους της οικονομίας, γεγονός που δημιουργεί ένα ελπίδες για το μέλλον σχετικά την αύξηση των επενδύσεων και την περαιτέρω σύσφιξη σχέσεων ανάμεσα στις δύο χώρες.⁴

---

⁴ Ελλάδα – Σαουδική Αραβία: Μπαράζ επαφών το τρίήμερο 29 με 31 Μαΐου | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 2022

Συμπεράσματα

Όλες οι προαναφερθείσες περιφερειακές εντάσεις άρχισαν πρόσφατα να επηρεάζουν την ευρωπαϊκή γεωπολιτική, κάνοντας αντιληπτό ότι η Μεσόγειος είναι μια «γειτονιά» που δεν ανήκει μόνο στην Ευρώπη. Η τουρκική πολιτική της «Γαλάζιας Πατρίδας» δημιουργεί προβλήματα τόσο στην ΕΕ και το ΝΑΤΟ όσο και στον αραβικό κόσμο αλλά και το Ισραήλ, οδηγώντας σε περιφερειακές συμπράξεις για την αντιμετώπισή της. Η Γαλλία έχει ενισχύσει τους δεσμούς της με τα ΗΑΕ, καθώς και οι δύο επιδιώκουν να εμποδίσουν τις τουρκικές φιλοδοξίες στη Μεσόγειο. Ο ίδιος στόχος φέρνει επίσης τη Σαουδική Αραβία και τα ΗΑΕ πιο κοντά στην Ελλάδα και την Κύπρο από ποτέ. Καθώς οι σχέσεις μεταξύ Τουρκίας, Κύπρου και Ελλάδας επιδεινώνονται συνεχώς, από τις τουρκικές διεκδικήσεις αναφορικά με τα δικαιώματα γεωτρήσεων γύρω από την Κύπρο αλλά και την αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας στα νησιά του Αιγαίου, η διπλωματική δέσμευση της Σαουδικής Αραβίας και των Εμιράτων με την Αθήνα και τη Λευκωσία αυξήθηκε. Από το 2017, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα συμμετείχαν σε ετήσια στρατιωτική άσκηση «Ηνίοχος» υπό την ηγεσία της Ελλάδας, η οποία περιλαμβάνει επίσης τις Ηνωμένες Πολιτείες, το Ισραήλ και από το 2018 την Κύπρο και την Ιταλία, φτάνοντας στο 2022 με συμμετοχή κρατών (ως ασκούμενες ομάδες σχεδίασης και παρατηρητές) που ανέρχεται στις είκοσι χώρες (όπως την Γαλλία, την Γερμανία, την Σλοβενία, με την Αίγυπτο την Αλβανία, την Αυστρία, την Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ινδία, το Κουβέιτ, την Κροατία, το Μαρόκο και την Σαουδική Αραβία).

Συνεχίζοντας με τα συμπεράσματα σε περιφερειακό επίπεδο, είναι προφανές ότι το Ισραήλ χρησιμοποιώντας τόσο τη στενή πολιτική και στρατιωτική συνεργασία με την Ελλάδα, την Αίγυπτο και την Ιορδανία, όσο και την ενίσχυση των δεσμών Ασφαλείας με χώρες του Κόλπου (Συμφωνίες του Αβραάμ), έχοντας παράλληλα και την υποστήριξη των ΗΠΑ, φαίνεται ότι επιδιώκει την ενίσχυση της ασφάλειας του, συνεχίζοντας να θεωρεί το Ιράν και το πυρηνικό του πρόγραμμα ως μείζονα απειλή εναντίον του.

Στο διμερές επίπεδο σχέσεων μεταξύ της Ελλάδας και Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων (ΗΑΕ) συμπεραίνουμε ότι, η Συμφωνία για Κοινή Συνεργασία στην Εξωτερική Πολιτική και Άμυνα αποτελεί ορόσημο τόσο για τις διμερείς τους σχέσεις όσο και για την ευρύτερη περιοχή. Όπως προαναφέρθηκε, υπεγράφη κατά την επίσημη επίσκεψη του Έλληνα πρωθυπουργού στα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα στις 18 Νοεμβρίου 2020. Η Συμφωνία επισφραγίζει την αποφασιστικότητα και των δύο χωρών να ενισχύσουν τη στρατηγική τους συνεργασία στον τομέα της άμυνας με στόχο την ενίσχυση της συνεργασίας και την από κοινού αντιμετώπιση κοινών προκλήσεων και απειλών. Σε αυτό το πλαίσιο, η Συμφωνία περιέχει μια ρήτρα αμοιβαίας άμυνας ή αλλιώς μια ρήτρα αμοιβαίας στρατιωτικής βοήθειας καθώς προβλέπει ότι σε περίπτωση απειλής ή επίθεσης μιας χώρας σε μία από τις δύο συμβαλλόμενες, αμφότερες δεσμεύονται να συμβάλουν στην υπεράσπιση αυτής που δέχθηκε την επίθεση για τη διασφάλιση της εδαφικής της κυριαρχίας και ανεξαρτησίας.

Ταυτόχρονα, αποδεικνύεται κοινή η επιθυμία ανάμεσα στην Ελλάδα και τα ΗΑΕ για μεγαλύτερο βάθος στην στρατηγική εταιρική τους, βασιζόμενη στις αρχές του Διεθνούς Δικαίου, ως του μοναδικού μηχανισμού επίλυσης διαφορών και ειρηνικής συνύπαρξης και συνεργασίας μεταξύ των λαών. Τα συμφέροντα των δύο χωρών εναρμονίζονται με αυτά της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αναφορικά με το μείζον θέμα της ενέργειας που προέκυψε από τον πόλεμο της Ουκρανίας. Η ελληνική κυβέρνηση (έπειτα από την τελευταία επίσκεψη του πρωθυπουργού στο Άμπου Ντάμπι), προσανατολίζεται στο να επαναενεργοποιήσει το δικό της πρόγραμμα εξόρυξης για την εξεύρεση φυσικού αερίου, μελετώντας ταυτόχρονα, την δυνατότητα εισαγωγής κεφαλαίων από τα ΗΑΕ σε προγράμματα ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Επιπλέον, μέσω του προγράμματος Investopia αναμένεται αύξηση ροών κεφαλαίων σε εμπορικούς τομείς, ενισχύοντας τις οικονομικές τους σχέσεις.

Τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα ήταν ένας από τους πιο ένθερμους υποστηρικτές της Συμφωνίας EastMed: εάν η Συμφωνία εφαρμοστεί πλήρως, το Κατάρ θα μπορούσε να χάσει έως και τη μισή ευρωπαϊκή αγορά του, ενώ τα ΗΑΕ θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν αυτή τη δυναμική για να ενισχύσουν τις δυνατότητες ανάπτυξης του τουρκικού επεκτατισμού. Η πανδημία του Covid-19 και η κατάρρευση των τιμών της ενέργειας εξάντλησαν τη ρευστότητα και έκαναν τον αγωγό EastMed και το φυσικό

αέριο λιγότερο ελκυστικά από ό,τι ήταν κάποτε. Ωστόσο, οι Ευρωπαίοι δεν πρέπει να κάνουν λάθος: το Άμπου Ντάμπι παραμένει δεσμευμένο στην υλοποίηση του EastMed και στη μετατροπή των συμπράξεων σε ένα πολιτικό πλαίσιο εργασίας. Όπως και άλλες μοναρχίες του Κόλπου, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα στρέφουν όλο και περισσότερο το ενδιαφέρον τους προς τη Μεσόγειο.

Η χαλάρωση των εντάσεων μεταξύ της Σαουδικής Αραβίας και των ΗΑΕ είναι απαραίτητη επειδή και οι δύο χώρες διαθέτουν το οικονομικό βάρος και την πολιτική επιρροή για να επηρεάσουν σοβαρά εξελίξεις πέρα από τα σύνορά τους. Ευτυχώς, οι λύσεις είναι εφικτές λόγω του ισχυρού δεσμού που μοιράζονται και που υπερβαίνει τις οικονομικές διαφορές τους. Αυτοί οι δεσμοί περιλαμβάνουν την κοινή γλώσσα, την θρησκεία, τις φυλετικές παραδόσεις, τους εκτεταμένους οικογενειακούς δεσμούς, την εταιρική σχέση με τις Ηνωμένες Πολιτείες και τις κοινές και ποικίλες απειλές που αντιμετωπίζουν από την τρομοκρατία, το Ιράν και την κλιματική αλλαγή. Το πιο σημαντικό, μοιράζονται το ίδιο σύστημα διακυβέρνησης με τις κληρονομικές μοναρχίες και την επιθυμία να το διατηρήσουν. Πρόκειται για παράγοντες που δημιουργούν ένα ευνοϊκό πλαίσιο για την επίλυση των διαφορών τους.

Η ανάλυση όλων των παραπάνω κοινών δεσμών των δύο χωρών, θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως το σημείο εκκίνησης για την επαναφορά των διμερών σχέσεων, ενδεχομένως στο πλαίσιο μιας πλατφόρμας του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου (GCC). Η Ευρώπη προσφέρει ένα καλό μοντέλο για το πώς μια πολιτιστικά ποικιλόμορφη ομάδα κρατών με ιστορία αιώνων συγκρούσεων και λιγότερους κοινούς δεσμούς μπορεί να συγχωνευθεί ως μια κοινότητα που στηρίζεται στην οικονομική συνεργασία.

Υπάρχουν λοιπόν, πολλές διέξοδοι για να εκτονωθεί η σύγκρουση, αλλά θα πρέπει να αρθρωθούν γύρω από τέσσερα βασικά επίπεδα. Πρώτον, αν και οι οικονομικές ανισότητες αποτελούν ουσιαστικό στοιχείο της διαφωνίας, η επίλυση επιτυγχάνεται καλύτερα στο πλαίσιο ευρύτερων πολιτικών και ζητημάτων εξωτερικής πολιτικής. Η αφαίρεση δευτερευόντων αρνητικών παραγόντων μπορεί να δημιουργήσει επαρκή καλή θέληση ώστε να επιτραπούν συμβιβασμοί που διαφορετικά θα ήταν πιο δύσκολοι. Δεύτερον, οι αλλαγές στο γεωπολιτικό και οικονομικό τοπίο, έχουν αποκαλύψει βαθιά

ρήγματα που απαιτούν μια επαναξιολόγηση και από τις δύο πλευρές. Μια τέτοια επαναξιολόγηση συνεπάγεται τη βιωσιμότητα των αντίστοιχων οικονομικών μοντέλων τους. Για τα ΗΑΕ, αυτό περιλαμβάνει την προσαρμογή στις νέες πραγματικότητες όπου ο ενδιάμεσος εμπορικός τους ρόλος είναι λιγότερο έντονος. Ενώ το πετρέλαιο έχει ένα σχετικά μικρό μερίδιο της οικονομίας των ΗΑΕ, ωστόσο αποτελεί σημαντικό στοιχείο του δημοσιονομικού προϋπολογισμού τους και απαραίτητο για την εσωτερική συνοχή.

Για τη Σαουδική Αραβία, από την άλλη πλευρά, το πετρέλαιο παραμένει ο ακρογωνιαίος λίθος της οικονομίας της για το άμεσο μέλλον. Σε αντάλλαγμα για την αλλαγή των πρωτοβουλιών της Σαουδικής Αραβίας για το εμπόριο και την εγκατάσταση διεθνών εταιρειών στο έδαφός της, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα θα μπορούσαν να δεσμευτούν για σημαντικές πολυετείς επενδύσεις κεφαλαίου σε υποδομές της Σαουδικής Αραβίας, ως τρόπο εξισορρόπησης των ροών κεφαλαίων. Επιπλέον, η εξομάλυνση των οικονομικών τους σχέσεων θα πρέπει να βασίζεται στην ανάπτυξη στρατηγικών για την αντιστάθμιση των οικονομικών ανισορροπιών που οδήγησαν στη ρήξη των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών, στοχεύοντας ταυτόχρονα στην εξισορρόπηση κερδών και ζημιών.

Τέλος, η Σαουδική Αραβία και τα ΗΑΕ έχουν αμοιβαίες ανησυχίες για την εξωτερική πολιτική. Ένα παράδειγμα που θα μπορούσε να συνεισφέρει θετικά θα ήταν η επανεξέταση της συμμετοχής των ΗΑΕ στον πόλεμο της Υεμένη, η έκβαση του οποίου έχει τεράστια σημασία για τη Σαουδική Αραβία. Άλλα θέματα εξωτερικής πολιτικής κοινού ενδιαφέροντος περιλαμβάνουν τρεις συναφείς πτυχές της σημαντικής σχέσης με τις ΗΠΑ. Πρώτον, τις συνέπειες για την ασφάλεια τους λόγω της μετατόπισης του στρατηγικού ενδιαφέροντος των ΗΠΑ από τον Κόλπο στην αντιμετώπιση της Ρωσίας και της Κίνας. Δεύτερον τις οικονομικές επιπτώσεις της εξισορρόπησης των συμφερόντων των ΗΠΑ με τα δικά τους στις αποφάσεις σχετικά με την τεχνολογία και το εμπόριο με την Κίνα και τέλος, τον αντίκτυπο μιας μεταβαλλόμενης στάσης των ΗΠΑ απέναντι στο Ιράν και τις περιφερειακές του επιπτώσεις.

Σε όλα τα παραπάνω, αξίζει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή διότι εάν η ρήξη συνεχιστεί, θα μπορούσε να καταλήξει σε έναν ανταγωνισμό που θα οδηγήσει στη

διάλυση του Συμβούλιου Συνεργασίας του Κόλπου, επηρεάζοντας το εμπόριο, τις επενδύσεις και την περιφερειακή συνεργασία. Επιπλέον, οι πρόσφατοι καύσωνες και οι δασικές πυρκαγιές στις ΗΠΑ και στο εξωτερικό, οι καταστροφικές πλημμύρες στην Ευρώπη και την Κίνα, ο κίνδυνος της κλιματικής αλλαγής και τα σχέδια των ΗΠΑ να αυξήσουν την παραγωγή ηλεκτρικών αυτοκινήτων θα επιταχύνουν την αναπόφευκτη μετάβαση από τους υδρογονάνθρακες. Όπως και με άλλες τεχνολογικές αλλαγές, το σημείο καμπής μπορεί να φτάσει νωρίτερα από το αναμενόμενο. Η περιφερειακή συνεργασία για την ανάπτυξη και την εφαρμογή στρατηγικών για τον μετριασμό των επιπτώσεων ενός τέτοιου ενδεχόμενου θα πρέπει να αποτελέσει τη βάση για τον διάλογο.

Στον καθορισμό των σχέσεων Σαουδικής Αραβίας-ΗΑΕ, οι οικονομικές δυνάμεις δεν φαίνεται να διαδραματίζουν τον πιο σημαντικό ρόλο. Σε προηγούμενες αραβικές διαμάχες, οι ηγέτες αναγνώρισαν τελικά ότι οι πιο σημαντικές σχέσεις ενός έθνους είναι με τους άμεσους γείτονές του, με τους οποίους έχουν κοινά σύνορα, πολιτισμό, γλώσσα και θρησκεία. Αυτή τη φορά δεν πρέπει να είναι διαφορετική.

Τέλος τα επιχειρηματικά φόρουμ ανάμεσα σε Ελλάδα και Σαουδική Αραβία στους τομείς του τουρισμού, των κατασκευών και άλλων, είναι μια άλλη επιτυχία της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής και επενδυτικής εξωστρέφειας. Ωστόσο αξίζει να προβληματιστούμε για το μέλλον των σχέσεων ανάμεσα σε Ελλάδα με χώρες του Κόλπου, δεδομένων των πρόσφατων επισκέψεων του Ερντογάν στο Ριάντ αλλά και στο Άμπου Ντάμπι, σε μια προσπάθεια εξομάλυνσης των σχέσεων της Τουρκίας, εξομάλυνση απαραίτητη για την ενίσχυση της παραπαίουσας τουρκικής οικονομίας από τις πετρομονοναρχίες Αν και, προς το παρόν τουλάχιστον, οι προσπάθειες της Τουρκίας να αποκαταστήσει τις σχέσεις, που η ίδια διέρρηξε, με την Αίγυπτο, το Ισραήλ, την Σαουδική Αραβία και τα ΗΑΕ, δεν φαίνεται να αποδίδουν, όμως δεν μπορούν να επιχειρηθούν ασφαλείς προβλέψεις για το μέλλον. Οι λόγοι για αυτό είναι πολλοί, μεταξύ των οποίων η αυξημένη περιφερειακή ρευστότητα, οι συσσωρευμένες συγκρούσεις και οι πόλεμοι διά αντιπροσώπων, η οικονομική δυσπραγία, οι πολλαπλές προκλήσεις και οι ασύμμετρες απειλές, δεν είναι οι λιγότερο σημαντικοί. Μέσα σε αυτό το ασταθές και συγκρουσιακό περιβάλλον, οι συμπράξεις μπορούν να καταρρεύσουν και ο χθεσινός εχθρός να γίνει σημερινός φίλος. Για τους λόγους αυτούς, η Ελλάδα

γίνεται ελκυστική ως πυλώνας σταθερότητας στην περιοχή και ως χώρα που είναι ανοικτή σε συνεργασίες και συμπράξεις. Για τους ίδιους λόγους, όμως, δεν θα πρέπει και να εφησυχάζει.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

A) Βιβλία

Διδήλη Ζ., *Η πολιτική της Σαουδικής Αραβίας: Ουαχαμισμός και Αδελφοί Μουσουλμάνοι, από την συνεργασία στην σύγκρουση*. Μεταπτυχιακή διπλωματική Εργασία, Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 2022.

Κεφαλά Β., *Οι σχέσεις Ελλάδας – Ισραήλ: από την ψυχρότητα στη συνεργασία*. Στο: Αθανασοπούλου Εκ. – Τσαρδανίδης Χαρ. – Φακιολάς Ευστ. (επιμ.) *Εξωτερική πολιτική της Ελλάδας: Επιλογές και προσδοκίες στον 21^ο αιώνα*. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2020.

Νταβούτογλου Αχ., *Το στρατηγικό βάθος. Η διεθνής θέση της Τουρκίας*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2010.

B) Άρθρα

Τζιάρρας Ζ., *Οι «Δυόμισι Πόλεμοι» και η Άσκηση «Mavi Vatan»*. Στρατηγική Κουλτούρα και το νέο Στάδιο της Τουρκικής Στρατηγικής, *ΕΛΙΑΜΕΠ*, Μάρτιος 2019, Κείμενο Εργασίας 103, p. 7-9

Γ) Πηγές από το διαδίκτυο

"Ελλάδα – Σαουδική Αραβία: Μπαράζ Επαφών Το Τριήμερο 29 Με 31 Μαΐου | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ". 2022. *Kathimerini.Gr*. <https://www.kathimerini.gr/politics/foreign-policy/561883753/ellada-saoydiki-aravia-mparaz-epafon-to-triimero-29-me-31-ma-oy/>

Ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας, Δήλωση του Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, μετά την ενημέρωσή του με τους εκπροσώπους της κοινοβουλευτικής ομάδας, (26 Νοεμβρίου 2020). Διαθέσιμη στη διεύθυνση: <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/top-story/δήλωση-υπουργού-εξωτερικών-νίκου-δενδια-μετά-την-ενημέρωσή-του-των-κοινοβουλευτικών-ομάδων-εκπροσώπων-athens-26-nomber-2020.html>

"Μητσοτάκης Από ΗΑΕ: Η Ελλάδα Επαναενεργοποιεί Το Δικό Της Πρόγραμμα Εξόρυξης Για Την Εξεύρεση Φυσικού Αερίου - Iefimerida.Gr". 2022. *Iefimerida.Gr*. <https://www.iefimerida.gr/politiki/mitsotakis-aro-inomena-arabika-emirata>

"Σαουδική Αραβία: Περιοδεία Σε Ελλάδα, Κύπρο, Τουρκία Σχεδιάζει Ο Πρίγκιπας Διάδοχος | Liberalgr". 2022. *Liberal.Gr*. <https://www.liberal.gr/world/saoudiki-arabia-periodeia-se-ellada-kupro-tourkia-schediazai-o-prigkipas-diadochos/450857>

"Το Fintech «Θαύμα» Της Ανατολικής Ευρώπης | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ". 2022. *Kathimerini.Gr*. <https://www.kathimerini.gr/economy/561263566/to-fintech-thayma-tis-anatolikis-eyropis/>

"Χαλάλ-Βικιπαίδεια".2022. *El.Wikipedia.Org*. <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A7%CE%B1%CE%BB%CE%AC%CE%BB>.

Ghantous, G., & Rashad M. (2021). *Ο οικονομικός ανταγωνισμός μεταξύ Ριάντ και Εμιράτων πίσω από την κρίση | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*. Kathimerini.gr. Retrieved 3 July 2022, from <https://www.kathimerini.gr/economy/561424714/o-oikonomikos-antagonismos-metaxy-riant-kai-emiraton-piso-apo-tin-krisi/>

Ξενόγλωσση

A) Βιβλία

Phillips, Ch. (2016). *The Battle for Syria: International Rivalry in the New Middle East*. New Haven: Yale University Press.

‘Arafāt , A. A. (2020) *Regional and International Powers in the Gulf Security*, Cham: Palgrave Macmillan.

Buzan, B. and Waever, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press

Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security* (Cambridge Studies in International Relations). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511491252

Dauderstädt, M. (2006). 'Dead Ends of Transition: Rentier Economics and Protectorates'. In *Dead Ends of Transition: Rentier Economics and Protectorates*, edited by Michael Dauderstädt and Arne Schildberg, 9–25. Frankfurt: Campus

B) Άρθρα

Almatrooshi, B. (2019). The UAE's Foreign Assistance Policy and Its Contributions to the Sustainable Development Goals. *Open Journal of Political Science* 9: 669–686

Al Zaabi, F. and Raed, A. (2019). *Determinants of Soft Power: The Case of United Arab Emirates. In Future Governments. Actions and Insights—Middle East North Africa. Edited by Melodena Stephens, Mona El-Sholkamy, Immanuel Azaad Moonesar and Raed Awamleh.* Bingley: Emerald Publishing Limited.

Bianco, C. and Rocha, A.R. (2021) 'Understanding the Emirati-Greek relationship', *Middle East Institute*

Colombo, S. (2015) The GCC, the EU and the Merits of Inter-Regionalism, Gulf Research Center, Gulf Papers, November, Αντλήθηκε από: http://mercury.ethz.ch/.../Unity_Paper_Silver_new_18-11-14_4181.pdf

Farouk, Y. (2020). Saudi Arabia: Aid as a primary foreign policy tool. In *As Gulf donors shift priorities, Arab States Search for aid*, ed. M. Dunne. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace.

Feierstein, G.M. and Guzansky, Y. (2021) 'Saudi Arabia Reforms' Αντλήθηκε από: <https://www.mei.edu/publications/saudi-arabia-returns> (Πρόσβαση 24/3/2022)

Kassidiaris, A. (2021) 'The consolidation of Greek-Arab Ties and its geopolitical implications', Αντλήθηκε από: <https://insidearabia.com/the-consolidation-of-greek-arab-ties-and-its-geopolitical-implications/> (Πρόσβαση 24/2/2022)

Kourgiotis, P. (2020) 'Moderate Islam' Made in the United Arab Emirates: Public Diplomacy and the Politics of Containment'. *Religions*, 11(43) doi:10.3390/rel11010043

Krzyszowski, A. (2022) Role and Significance of the United Arab Emirates Foreign Aid for Its Soft Power Strategy and Sustainable Development Goals. *Social Sciences* 11: 48

Qadir, M. I. and Rehman, .M.S. (2016). ‘Saudi-Iranian Rivalry in the Middle East: Implications for Pakistan’. *Pakistan Horizon* Vol.69, No 4, October 2016, p. 57–72

Shaffer Br., ‘Eastern Mediterranean Energy: A Decade After the Major Discoveries’. *Turkish Policy Quarterly*, Vol 17, No.3, 2018, p. 89-97

Sunik, A. (2018). Regional leadership in authoritarian contexts: Saudi Arabia’s new military interventionism as part of its leadership bid in the Middle East. *Rising Powers Quarterly* 3 (1): 65–85.

Tanchum, Michael. 2021. "Greece's Rise As A Trans-Mediterranean Power: Greece's Eastern Mediterranean Strategic Shift To Europe-To-Africa And Europe-To-Middle East Connectivity". *ELIAMEP*,2021,p:1-15, <https://www.eliamep.gr/wpcontent/uploads/2021/02/Policy-paper-56-Tanchum-final.pdf>. (Πρόσβαση 12/2/2022)

Tziarras, Z. (2016). ‘Israel-Cyprus-Greece: A ‘Comfortable’ Quasi-Alliance’. *Mediterranean Politics*, 21 (3): 407–427

Γ) Πηγές από το διαδίκτυο

Adamczyk, E. (2020) “Greece, UAE Agree to Mutual Defense Pact”, in UPI Defense News, 23 November 2020, Ανακτήθηκε από: <https://upi.com/7056793t>

Al Sharq Strategic Research (2020) “The Eastern Mediterranean Crisis: Scenarios and Implications,” Webinar Report, December 18, Αντλήθηκε: <https://research.sharqforum.org/2020/12/18/webinar-report-the-eastern-mediterranean-crisis-scenarios-and-implications/> (Πρόσβαση 18/2/2022)

Anadolu Agency (2020) “Egypt, Greece sign maritime demarcation deal,” August 7, Αντλήθηκε από: <https://www.aa.com.tr/en/energy/energy-diplomacy/egypt-greece-sign-maritime-demarcation-deal/30122> (Πρόσβαση 21/2/2022)

Associated Press, (2020) “Turkey, Ukraine Sign Military Cooperation Agreements,” *Voice of America*, October 16, Αντλήθηκε από: <https://www.voanews.com/europe/turkey-ukraine-sign-military-cooperation-agreements> (Πρόσβαση 19/2/2022)

Azizian, N. (2021) ‘Easier to Get into War Than to Get Out: The Case of Afghanistan’ Αντλήθηκε από: <https://www.belfercenter.org/publication/easier-get-war-get-out-case-afghanistan> (Πρόσβαση 13/2/2022) Emirati-Greek relationship’, Αντλήθηκε από: <https://www.mei.edu/publications/understanding-emirati-greek-relationship> (Πρόσβαση 19/2/2022)

Barhouma, M. (2022) ‘The reshaping of UAE foreign policy of geopolitical strategy’ Αντλήθηκε από: <https://carnegieendowment.org/sada/86130>

Bishara, M. (2020) ‘Why are the UAE and Israel in such a hurry to normalize relations?’ Αντλήθηκε από: <https://www.aljazeera.com/opinions/2020/8/31/the-uae-and-israel-a-dangerous-liaison> (Πρόσβαση 2/3/2022)

Blavoukos, S. (2021) ‘The Greek-Israeli relationship: joining forces to tackle Turkey’. Αντλήθηκε από: <https://www.institutmontaigne.org/en/blog/greek-israeli-relationship-joining-forces-tackle-turkey> (Πρόσβαση 26/3/2022)

Dalay, G. (2020) “Libya conflict: Turkey is looking for a 'third way' in Sirte,” *Middle East Eye*, July 21, Αντλήθηκε από: <https://www.middleeasteye.net/opinion/libya-conflict-turkey--options-> (Πρόσβαση 23/2/2022)

Demiryol, T. (2020) “Natural gas and geopolitics in the eastern Mediterranean,” Heinrich Boll Stiftung, Analysis, September 7, Αντλήθηκε από: <https://tr.boell.org/en/node/21259> (Πρόσβαση 15/2/2022)

European Council on Foreign Relations (ECFR) (2020) “Turkey's role in the Eastern Mediterranean: Threats of Conflict and Prospects for Dialogue,” September 17, Αντλήθηκε από: https://www.youtube.com/watch?v=P16Y93p2sHs&feature=emb_logo&ab_channel=ECFR (Πρόσβαση 17/2/2022)

Hurriyet Daily News (2020) "Rear Admiral Cihat Yayci resigns," May 18, Ανακτήθηκε από: <https://www.hurriyetdailynews.com/rear-admiral-cihat-yayci-resings-154868> (Πρόσβαση 20/2/2022)

"Investopia".2022. *Investopia.Ae*. Accessed July 7. https://www.investopia.ae/#about_us

Malkasian, C. (2020) "How the Good War Went Bad: America's Slow-Motion Failure in Afghanistan," *Foreign Affairs*, Mar/April, Ανακτήθηκε από: <https://www.foreignaffairs.com/articles/afghanistan/2020-02-10/how-good-war-went-bad> (Πρόσβαση 25/2/2022)

Marghelis, A. (2020) 'Greece's new regional strategy' Ανακτήθηκε από: <https://fmes-france.org/greeces-new-regional-strategy-aris-marghelis/> (Πρόσβαση 25/2/2022)

Mehzer, C. (2021) 'Greece, Saudi Arabia forge closer ties in shadow of Iran & Turkey', Ανακτήθηκε από: <https://breakingdefense.com/2021/05/greece-saudi-arabia-forge-closer-ties-in-shadow-of-iran-turkey/> (Πρόσβαση 27/2/2022)

Ntousas, V. 2022. "Greece In The Eastern Mediterranean: Turning Engagement Into Influence". *ECFR*. <https://ecfr.eu/article/greece-in-the-eastern-mediterranean-turning-engagement-into-influence/>.

Okuduci, I. (2021) "UAE wants to normalize relations with Turkey: Minister", Anadolu Agency, January 11- 2021. Ανακτήθηκε από: <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/uae-wants-to-normalize-relations-with-turkey-minister/2105471> (Πρόσβαση 5/5/2022)

The New Arab (2020) "UAE sends warplanes to Greece for joint drills amid tensions with Turkey," *The New Arab*, August 24, Ανακτήθηκε από: <https://english.alaraby.co.uk/english/news/2020/8/24/uae-sends-warplanes-to-greece-for-joint-drills> (Πρόσβαση 26/2/2022)

TRT World (2020) "Is Turkey-Egypt rapprochement in the eastern Mediterranean possible?," *TRT World*, October 14, Ανακτήθηκε από: <https://www.trtworld.com/magazine/is-turkey-egypt-rapprochement-in-the-eastern-mediterranean-possible-40578> (Πρόσβαση 27/2/2022)

Tziampiris, A. (2021) 'Greece is reshaping the Eastern Mediterranean region', *Αντλήθηκε από: <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/29701/what-s-behind-greece-foreign-policy-in-the-eastern-mediterranean>* (Πρόσβαση 16/2/2022)

"Turkey Discovers Additional 135Bn Cubic Metres Of Gas In Black Sea". 2022. *Middle East Monitor*. <https://www.middleeastmonitor.com/20210607-turkey-discovers-additional-135bn-cubic-metres-of-gas-in-black-sea/>.

Wintour, P. (2019) "Libyan government activates cooperation accord with Turkey," *The Guardian*, December 20, *Αντλήθηκε από: <https://www.theguardian.com/world/2019/dec/20/libyan-government-activates-cooperation-accord-with-turkey>* (Πρόσβαση 26/2/2022)

Worth, Robert F. 2020. "Mohammed Bin Zayed'S Dark Vision Of The Middle East'S Future (Published 2020)". *Nytimes.Com*. <https://www.nytimes.com/2020/01/09/magazine/united-arab-emirates-mohammed-bin-zayed.html>.

Yiallourides, C. (2020) "Some Observations on the Agreement between Greece and Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone," *European Journal of International Law* (blog), August 25, *Αντλήθηκε από: <https://www.ejiltalk.org/18969-2/>* (Πρόσβαση 21/2/2022)

Δ) Χάρτες

Χάρτης 1- Τα προβλεπόμενα όρια της θάλασσας της Τουρκίας

